

DIGLÒSSIA I POLÍTIQUES LINGÜÍSTIQUES. ANÀLISI COMPARATIVA DE TRES EXPERIÈNCIES DIFERENTS: CATALUNYA, NORUEGA I EL PARAGUAI

Johannes NYMARK

INTRODUCCIÓ

En aquest treball s'aborden alguns problemes relacionats amb l'elecció d'idiomes a l'estat nació. S'estudia la problemàtica –potser típicament europea– de les “llengües nacionals” i s'analitza especialment el fenomen de la diglòssia. Es prenen com a exemples tres casos diferents: català/castellà a Catalunya, *nynorsk/bokmål* a Noruega i guaraní/castellà al Paraguai; i es comparen aquests casos amb vista a treure lliçons quant a polítiques lingüístiques a aplicar. Partim del supòsit que els casos són suficientment diferents per aportar dades de realitats diferents, i esperem poder treure algunes conclusions amb validesa general.

Aquest treball s'ha realitzat parcialment amb l'ajuda econòmica (beca de viatge) de la Norsk faglitterær forfatter og -oversetterforening, NFF (Associació Noruega d'Autors i Traductors Especialitzats) i se situa principalment en el camp de la sociolingüística. Es pretén mostrar com les llengües estudiades funcionen en les seves comunitats respectives, tenint en compte les relacions de poder i d'intercanvi comunicatiu. L'objectiu és veure si d'experiències lingüístiques diferents es poden extreure lliçons generals per a l'elaboració d'una futura política lingüística. Es pretén veure aquí les línies generals de desenvolupament i, per tant, aquest treball deu molt a altres anàlisis detallades, tant de gramàtica tradicional com de lingüística general i de sociolingüística. L'examen detallat de temes i de punts més limitats no és cosa d'aquest treball.

NACIÓ I NACIONALISME

La Revolució Francesa va tenir conseqüències molt importants en els camps més diversos: política, ideologia, mentalitat, etc. El terme *nació* significa, ja abans de la Revolució, una cosa així com la totalitat dels súbdits per oposició a la monarquia o a les petites minories privilegiades. Es comença a parlar d'assemblea nacional i de guàrdia nacional i, com fa notar Pierre Vilar (1981, p. 164) a propòsit de la Revolució Francesa, Bailly contesta a l'enviat del rei: “La Nació reunida no pot rebre ordres.”

Al llarg del segle XIX les lluites nacionals van ser de gran importància, especialment a Europa, i en molts casos, encara que no sempre, la llengua seria un factor primordial en la definició de la nació. La idea de “la nació” queda, per a molts europeus del segle XIX, lligada als principis bàsics de la Revolució Francesa, especialment els de llibertat i igualtat, i es converteix en aquest segle en una idea *popular* i *progressista*, una idea sospitosa per als conservadors que s'identificaven amb la ideologia de l'Antic Règim.

Segons Pierre Vilar (1981, p. 173), la gran època del nacionalisme europeu són els tres primers lustres del nostre segle. En aquest període es manifesta de manera clara el nacionalisme com “una doctrina que considera la nació com el fet fonamental i la finalitat suprema, a l'interès de la qual l'individu ha de subordinar-se i fins i tot sacrificar-se i davant de

la qual, en principi, han de desaparèixer els interessos de grup i els interessos de classe” (Vilar, 1982, p. 173). Entre 1905 i 1914 s’agreuja el problema de les nacionalitats europees, sobretot en el centre i l’est del continent, i en aquesta dècada prèvia al començament de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) apareixen una gran quantitat d’obres que, d’alguna o altra manera, toquen el problema nacional, sigui des d’un enfocament liberal burgès, sigui des d’una òptica socialista.

Tanmateix, els anys que corren entre 1871 i 1914 coneixen la transformació de la idea nacional, des de la ideologia nacionalista alliberadora fins al nacionalisme imperialista. Un cop establerts i saturats els mercats nacionals, les grans potències comencen a pugnar pels mercats internacionals. És el cas de les antigues potències França i Anglaterra, les més recentment constituïdes d’Alemanya i Itàlia, i algunes emergents en altres parts del món: EUA, Japó i Rússia. La transformació política es basa fonamentalment en noves possibilitats i nous interessos econòmics, i s’inaugura així la rivalitat brutal entre les potències pel repartiment comercial i neocolonial del món.

Per a molts, la cultura s’ha de posar al servei dels nous interessos, i com a simptomàtic del pensament de l’època podríem citar algunes paraules d’una persona que està considerada com tot un símbol del nacionalisme burgès català, Enric Prat de la Riba: “Dominar per la força de la cultura, servida i sostinguda per la força material és l’imperialisme modern, l’imperialisme integral, el de les grans races fortes d’ara” (García Hernández, 1992, p. 3). Coneixent les experiències del nazisme, de l’holocaust jueu i de la Segona Guerra Mundial (1939-1945), la citació a molts avui ens produeix repugnància, però en cercles nacionalistes burgesos del període passava com a moneda corrent, fins i tot en un àmbit tan “modestament” imperialista com el català.

Les persecucions realitzades pels feixistes italians i sobretot pels anomenats nacional socialistes –o nazis– alemanys durant la Segona Guerra Mundial modificarien l’accepció, especialment en algunes parts del continent europeu, del terme *nacionalisme*, ja que les persecucions es van fer en gran part en nom de doctrines i d’ideologies nacionalistes. D’altra banda, les lluites d’alliberament nacional contra el neocolonialisme a Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina en les dècades de 1950 i de 1960 van conferir al nacionalisme experiències noves i a la paraula connotacions i associacions diferents, en desplaçar el conflicte nacionalista a un terreny més internacional i posar-lo en el marc dels conflictes Nord-Sud.

En els nostres dies, en què s’assisteix a un fort procés d’internacionalització i de globalització, els conflictes i processos nacionals semblen conèixer un nou despertar, també en el nostre continent europeu. Les reaccions anticentralistes donen fe d’aquests contracorrents nacionals, com per exemple el moviment nacionalista català a Espanya i, a Noruega, el moviment No a la Unió Europea (UE) i el sòlid arrelament de les forces anti-UE en diversos corrents contraculturals, entre ells els que s’agrupen al voltant del *nynorsk* (cf. entrevista a l’investigador nord-americà Gregg Bucken-Knapp en el setmanari noruec DAG OG TID, núm. 32/1995, p. 11). Al Paraguai –cas excepcional a l’Amèrica Llatina del segle XIX– entre 1814 i 1870 va haver-hi un nacionalisme radical que es distanciava clarament del neocolonialisme imperant en el subcontinent a l’època.

BILINGÜISME I DIGLÒSSIA

En discussions sobre llengua i nació moltes vegades es parteix del concepte de *nació estat*. Perquè una nació estat pugui funcionar bé, cal que hi hagi una base d’allò que amb

un terme una mica imprecís es podria anomenar ideologia nacional, amb una àmplia acceptació entre el poble de la nació estat. Fins a cert punt, si més no, la nació estat ha de reflectir la identitat cultural i emocional del poble i, al mateix temps, ha de donar resposta a les necessitats i interessos populars. D'aquesta manera el poble queda identificat amb la nació-estat en dos sentits: 1) emocionalment, i 2) instrumentalment.

Una nació estat, per funcionar bé, disposa d'una sèrie de símbols nacionals (himne, bandera, noms, festes) amb què es familiaritza l'individu a casa seva, a l'escola, a l'església o en altres institucions de socialització, com poden ser avui els grans mitjans de comunicació de masses. Aquests són els factors emocionals, que han de comptar amb un ampli acord entre el poble i als quals recorren i apelen les autoritats a efectes de mobilització. Tanmateix, la nació-estat també ha de ser capaç de satisfer les necessitats primàries de la població i preferentment donar a l'individu la possibilitat i l'oportunitat de desenvolupar-se d'acord amb els seus interessos i facultats.

Sovint es considera com una cosa summament important per a una nació estat poder disposar d'una llengua comuna (cf. per exemple, la contribució de Herbert C. Kelman: *Language as Aid and Barrier to Involvement*, 1972, p. 185-212, a Fishman (red.)). Es pensa que una llengua comuna corrobora tant els llaços emocionals com els instrumentals i que, a més, la llengua exerceix un paper crucial per reforçar recíprocament aquests dos processos. En una societat moderna de comunicació una llengua comuna enllaça l'elit i les masses populars.

Tanmateix, les mateixes forces que contribueixen a donar a una llengua comuna una força tan extraordinària en comunitats monolingües poden tenir efectes disgregadors en comunitats en què coexisteixen un o diversos idiomes. Particularment greu pot arribar a ser la situació si les autoritats s'entossudeixen a imposar una llengua comuna en comunitats d'aquest tipus. Curiosament, i malgrat que la llengua exerceix un paper summament important en la bibliografia sobre les nacionalitats, a l'hora de la veritat es veu que les definicions que s'han donat sobre llengües nacionals són de poca utilitat per descriure la situació real de les nacions del món. En realitat, el concepte de llengua comuna per regla general és més útil en comunitats més petites que una nació (pot ser útil eventualment en nacions molt petites).

El terme de bilingüisme s'utilitza per designar l'ús de dos idiomes en una comunitat, oralment i/o per escrit. Quan es tracta de l'ús de diversos idiomes es tendeix a utilitzar el terme de plurilingüisme (vegeu A. Martinet, 1982, p. 7), i on es tracta realment d'una gran quantitat d'idiomes es parla de multilingüisme. Aquests conceptes serveixen sobretot per parlar de la capacitat lingüística dels individus o de comunitats de dimensions reduïdes. En el cas de comunitats més poblades, i sobretot en les nacions estat més grans, convé utilitzar el terme de diglòssia, proposat per Charles Ferguson en la revista *Word* el 1959 i després modificat en el sentit emprat per nosaltres aquí.

En aquest treball es parla de diglòssia per designar una situació lingüística en què coexisteixen dues llengües o dialectes en una comunitat donada i en què una de les varietats (llengua o dialecte) té més prestigi que l'altra. Les dues varietats es poden assemblar o fins ser totalment diferents. Cal precisar que l'ús del terme *situació* en aquesta definició no implica aquí que es tracti d'una cosa estàtica. Estem totalment d'acord amb André Martinet (1982) que l'objectiu de l'anàlisi ha de ser la dinàmica lingüística de la(les) llengua(llengües) en qüestió.

En algunes comunitats les lleis estableixen la cooficialitat de dues llengües. Aquest és el cas del castellà i el català a Catalunya, del castellà i el guaraní al Paraguai, i del *bokmål* i el *nynorsk* a Noruega. Tanmateix, la situació diglòssica és ben diferent en aquests tres països, com ho veurem més endavant. Per poder comparar les tres situacions de diglòssia

mencionades, donem al terme *cooficialitat* la següent definició: una situació lingüística en què dos idiomes, o dues varietats de l'idioma, tenen formalment el mateix estatus jurídic. Així mateix, ens proposem comparar l'espectre d'usos pràctics en una comunitat. Amb aquestes precisions en ment estudiarem la realitat de les tres comunitats lingüístiques que ens afecten especialment en aquest treball: Catalunya, el Paraguai i Noruega.

Per caracteritzar la diglòssia, Ferguson recorre a dos criteris distints: 1) es tracta de dues varietats d'una mateixa llengua, i 2) les dues varietats tenen un prestigi diferent en la comunitat. El segon criteri no es posa gens en qüestió i és part fonamental del concepte de diglòssia, però el primer criteri ha estat molt discutit i ha estat abandonat per molts. Una objecció que se li pot fer a Ferguson en aquest punt és que no se sap sempre què és el que s'ha de considerar com a dues formes (varietats) d'una mateixa llengua i què és el que correspon a dues llengües distintes. A més, des del punt de vista diacrònic, hi ha canvis com en el cas dels dialectes del llatí que al llarg de l'edat mitjana es converteixen en llengües, les romàniques, amb les seves pròpies literatures i les seves pròpies identitats. En el present treball s'utilitza el terme *diglòssia* també per al cas de dues llengües amb prestigi diferent en una mateixa comunitat.

PRESTIGI ALT (A) I PRESTIGI BAIX (B)

En els casos de diglòssia se sol parlar de llengua o de dialecte de prestigi alt (A) i llengua de prestigi baix (B). Les llengües o dialectes A se solen usar en situacions i contextos més formals, per exemple en la litúrgia i en la política, a la universitat i l'escola com a llengua d'ensenyament, de classes i d'investigació, com a llengua de la premsa i moltes vegades també en les formes culturals considerades fines, com per exemple la poesia en moltes comunitats. D'altra banda, la llengua o dialecte B s'usa essencialment en contextos i situacions de tipus informal, la qual cosa vol dir per exemple en conversacions amb familiars, amics i col·legues, en cartes personals i en expressions culturals més populars, com la literatura popular i, en els nostres dies, els anomenats serials de la televisió. La llengua o dialecte A gaudeix de més prestigi que la llengua o dialecte B, i la gent tendeix a pensar que és més elegant, més lògica i fins i tot més capaç d'expressar idees i conceptes.

Abunden els exemples de diglòssia. Es parla de diglòssia per exemple quan ens hem de veure amb varietats (dialectes) d'un mateix idioma, com en els casos de l'italià i del persa. En aquests dos exemples s'usa el dialecte local a casa i dins de l'àrea dialectal local, mentre que es recorre a la varietat normalitzada (varietat A) quan cal comunicar-se amb gent d'altres dialectes, o en contextos de més formalitat.

En les llengües A generalment hi ha literatura d'èpoques anteriors. Sovint es considera aquesta literatura com la literatura clàssica de la comunitat, i pot ser que encara avui la producció literària es faci en aquest idioma clàssic. Moltes vegades els periodistes i els escriptors, en especial els poetes, recorren a formes o construccions pròpies de la llengua clàssica. Així passa quan en grec s'empra una complicada construcció de participi del grec clàssic, o quan en àrab es recorre a una expressió o un terme del segle XII el sentit del qual un lector comú ha de buscar en un diccionari o en una altra obra de consulta.

La llengua A normalment s'aprèn per mitjà de l'ensenyament de l'escola, mentre que la varietat B, sigui llengua o dialecte, és assimilada mitjançant el que podríem anomenar el procés natural d'aprenentatge de la llengua materna. Això té com a conseqüència que la gramàtica de la llengua A s'aprèn amb l'ajuda de regles i normes que s'imiten en un ambient for-

mal i institucionalitzat, és a dir, l'escola. La llengua B, en canvi, s'assimila moltes vegades sense la pràctica i els exercicis d'una gramàtica explícita.

Una llengua A d'alguna manera està normalitzada, cosa que es tradueix en l'existència de gramàtiques, diccionaris i normes per a la pronunciació, l'ortografia i el vocabulari. Moltes vegades, però no sempre, l'aspecte normatiu es troba poc desenvolupat en una llengua B. En moltes parts es considera característic de la diglòssia que la llengua A no s'empra com a mitjà de comunicació en la conversació diària. Si algú arriba a fer-ho, se'l veu com un pedant (món àrab, Grècia) o deslleial respecte de la comunitat i les seves normes (Haití, la Suïssa de parla alemanya). Però les comunitats de què parlem aquí (Catalunya, Noruega i el Paraguai) presenten excepcions a aquestes "regles".

A Grècia la diglòssia té profundes arrels històriques, però no es va desenvolupar plenament sinó a principis del segle XIX, en una època en què la literatura, i en general tota la cultura, de la Grècia antiga va conèixer una espècie de renaixement i es va crear una llengua literària basada principalment en el grec literari antic. No és casual que Charles Ferguson (1959) s'inspirés en un hel·lenista, el francès Jean Psichari, en proposar el terme *diglòssia*, que en grec significa *bilingüisme* (cf. Martinet, 1982, p. 7).

En el món àrab la diglòssia és una realitat des de fa segles. L'àrab clàssic, com a llengua litúrgica i portadora de l'herència de l'islam, s'ha convertit en idioma A, un idioma que, a més, s'ha mantingut relativament estable i sense canviar al llarg dels segles. Les varietats locals i regionals de l'àrab varien molt entre si i amb relació a l'àrab clàssic. També hi ha altres varietats que les merament dialectals: a Bagdad, per exemple, els àrabs cristians parlen una espècie d'"àrab cristià" entre ells, mentre que recorren a l'"àrab musulmà" quan es reuneixen amb altres en grups mixtos.

A Haití el francès és la llengua A i el crioll haitià (un *pidgin* amb elements del francès) es considera la llengua B, tot i que aquesta llengua constitueix la llengua materna del poble haitià i es calcula que al voltant del 95% de la població del país és monolingüe en l'idioma crioll. A la Suïssa de parla alemanya la diglòssia es va poder desenvolupar perquè la zona del *schwytzertitsch* va quedar aïllada religiosament i políticament respecte del territori en què va tenir lloc la normalització de l'alemany (vegeu Ferguson, 1959). I a Noruega hi ha hagut una relació diglòssica a les parts de parla lapona al nord del país, on el noruec (*bokmål* i *nynorsk*) és la llengua A i el lapó la llengua B (la situació ha estat semblant a les altres zones de població lapona, a Suècia, Finlàndia i Rússia, cf. Tove Bull/Harald Gaski, 1995).

Les comunitats amb diglòssia accentuada són moltes vegades comunitats que tenen una elit reduïda i on l'educació, en major o menor mesura, està "reservada" a aquesta elit, però no és necessàriament així. A Catalunya la contracultura del català presenta un cas especial respecte de la cultura del poder castellà: l'elit és la que amb més afany ha defensat i defensat l'ús del català. La cooficialitat, encara que només sigui formal, és un fenomen molt menys freqüent en el món, però és una cosa decididament més democràtica en el sentit que representa el conjunt d'idees i de sentiments populars, molt més que no pas on només hi ha diglòssia. La cooficialitat real, en el sentit definit més amunt, és difícil que avui es doni en alguna comunitat del món, més bé cal considerar-la com una noció ideal, potser impossible d'assolir, però a la qual hom es pot acostar i amb la qual es pot comparar i pot contrastar la situació de diferents comunitats lingüístiques.

Des del punt de vista històric, una llengua, o un dialecte, pot passar de varietat B a varietat A. Això es veu amb tota claredat en el cas dels diferents dialectes del llatí, els quals es van anar desenvolupant als territoris sotmesos per l'Imperi romà. El llatí clàssic va

romandre durant segles com a llengua A pel seu ús litúrgic en l'Església catòlica i com a llengua preferida en la literatura considerada més elevada. Mentrestant, les noves varietats sorgides del llatí eren varietats B en tant que dialectes del llatí, però amb els anys i els segles aquests dialectes es van anar desenvolupant i es van convertir en el que avui coneixem com a les llengües romàniques: castellà, català, francès, galaicoportuguès, italià, retoromànic, romanès, etc. Amb el temps gran part d'aquests idiomes es van anar transformant en llengües A en les seves comunitats respectives.

La Xina representa un altre exemple diacrònic del fenomen de la diglòssia, però amb un altre resultat que en el cas de les llengües romàniques. A la Xina, el *weu-li* ha estat la llengua A, i el mandarí ha constituït una espècie de llengua B estandarditzada. A més, en un país de les dimensions de la Xina hi ha hagut una gran quantitat de varietats B que, per les seves diferències les unes respecte de les altres, mereixen ser considerades moltes vegades com a llengües diferents, en major mesura que en el cas de les llengües àrabs i de les llengües romàniques. No obstant això, a la Xina actual sembla haver-hi una tendència cap a una situació en què el mandarí, és a dir, una llengua originàriament B, es converteix en llengua A, amb dialectes locals i regionals, d'una manera que s'assembla molt a l'evolució més recent a Grècia, on la llengua demòtica, la llengua popular, s'ha transformat en llengua A (amb els seus dialectes) en detriment de la *katarevusa*, llengua inspirada en el grec clàssic (vegeu Ferguson, 1959).

DELIMITACIÓ DEL TEMA A TRACTAR

Dins del marc esbossat fins ara pot ser útil tractar l'evolució històrica i la situació actual en els casos de Catalunya (Espanya), Noruega i el Paraguai. En els tres territoris hi ha cooficialitat de dos idiomes: castellà i català a Catalunya, *bokmål* i *nynorsk* a Noruega, i castellà i guaraní al Paraguai.

Els tres casos elegits representen tres casos diferents, però també s'hi poden trobar certes similituds, particularment pel que fa als casos castellà/català i *bokmål/nynorsk*. Aquí ens trobem amb llengües que, en els dos casos, són mútuament intel·ligibles sense grans esforços per als habitants dels territoris respectius. Les diferències entre el castellà i el català no són gaire grans i, amb una mica d'experiència d'escoltar l'altra llengua, un catalanoparlant no té gaires problemes per comprendre el castellà, i viceversa. De la mateixa manera, el *bokmål* i el *nynorsk* són fàcilment comprensibles per a qualsevol noruec amb habilitats lingüístiques.

En canvi, el guaraní és un idioma totalment diferent del castellà i els dos disten molt de ser idiomes mútuament intel·ligibles. No obstant això, al Paraguai, el guaraní és un idioma cooficial amb el castellà i fins i tot les capes més altes del país el dominen. Al camp, on viu quasi el 60 % de la població del país, una part important de la població té el guaraní com a mitjà de comunicació més important i en algunes zones apartades alguns sectors de la població, sobretot entre la gent gran, són monolingües en guaraní.

Prenent com a punt de partida els últims segles, les llengües A són el castellà (al Paraguai i a Catalunya) i el *bokmål* (a Noruega), però tant el guaraní com el català i el *nynorsk* tenen profundes arrels populars. El català i el *nynorsk* es basen tant en una fase antiga (medieval) com en la llengua parlada d'ara. En aquest context, la llengua parlada constitueix la pedra fonamental, ja que és per mitjà de la llengua parlada com els pobles mantenen viva l'herència lingüística i cultural de generacions anteriors. La llengua popular va sobreviure, a Noruega

i a Catalunya, tot i el paper dominant que va tenir el danès en les autoritats públiques a Noruega durant tot el període d'unió entre Dinamarca i Noruega (1384-1814), i malgrat que a Espanya el castellà era portador lingüístic d'un imperi de grans dimensions fins ben entrat el segle XIX.

Encara que les condicions es prestaven més per a una típica relació de diglòssia, tant a Noruega com a Catalunya, la realitat és que una lluita àrdua i duradora va portar a l'acceptació del *nynorsk* (abans anomenat *landsmål*; vegeu més endavant el capítol sobre el *nynorsk*) i del català com a llengües cooficials en els seus territoris respectius.

L'estat del guaraní deu molt a la tasca realitzada pels jesuïtes en l'època colonial, des que es van instal·lar les missions jesuítiques al Paraguai el 1609 fins que van ser expulsats de tots els territoris pertanyents a Espanya el 1767 (vegeu Magnus Mörner, 1953). En el seu estat teocràtic, els jesuïtes van arribar a sotmetre totalment al voltant de 200.000 indis guaranis i en el seu afany evangelitzador van aprendre el guaraní, que a la zona en qüestió (les missions jesuítiques) va gaudir almenys de tant de prestigi com el castellà. Altres colonitzadors espanyols recelaven del poder de les missions jesuítiques, i continus conflictes al llarg del segle XVIII van conduir finalment a l'expulsió dels jesuïtes (1767) i a la integració dels indis guaranis com a mà d'obra en les grans hisendes dels espanyols.

Després de la independència el 1811, el Paraguai entra en una època que a vegades s'anomena de nacionalisme radical (que es diferencia del nacionalisme burgès del segle XIX) i que es prolonga de 1814 a 1870. En aquesta època, el Paraguai és l'únic país llatinoamericà que emprèn un camí totalment independent, tan políticament com econòmicament, de les grans potències mundials. Aquesta política va afavorir clarament l'ús del guaraní, llengua que va contribuir a subratllar la identitat pròpia dels paraguaians.

Tenint en compte les particularitats de cada un dels casos esmentats en aquest apartat, en el present treball ens interessa sobretot estudiar i contrastar la situació diglòssica de les tres comunitats esmentades. També aspirem a poder avaluar la utilitat d'una anàlisi d'aquest tipus, una vegada estudiats i contrastats els tres casos elegits per a aquest treball.

EL CATALÀ

Delimitació del català

En contrast amb el *nynorsk* a Noruega i el guaraní al Paraguai, el català està geogràficament delimitat. La regió catalana al nord-est d'Espanya constitueix el nucli de la zona de la llengua catalana, i aquesta regió també ha donat el nom a la llengua. En els tractats lingüístics es considera normalment que el català també es parla a les Illes Balears, a la Comunitat Valenciana, a la franja oriental d'Aragó i al departament francès dels Pirineus Orientals. El català és idioma oficial al Principat d'Andorra.

A l'època daurada de la Corona d'Aragó i del Principat de Catalunya, entre els segles XII i XV, la llengua catalana va arribar a distintes parts de les costes del Mediterrani, i un dialecte del català se segueix parlant avui a la zona de l'Alguer a Sardenya. En total, es calcula que al voltant de 6 o 6,5 milions de persones tenen el català com a llengua materna.

Tanmateix, aquesta delimitació geogràfica del català no deixa de presentar problemes. Tant a les Illes Balears com a la Comunitat Valenciana s'alcen veus per protestar contra la consideració del balear i del valencià com a dialectes del català. En els nostres dies han estat especialment fortes les protestes a la zona de València, on la qüestió lingüística ha encès passions i ha suscitat polèmiques no desproveïdes de posicions ideològiques i d'interessos

polítics. (vegeu R. García Hernández, 1990, i l'article "Hi ha una llengua valenciana?", d'A.M. Badia i Margarit, 1986, p. 211-215).

En aquest estudi es tindrà en compte aquesta disputa, encara que per a la nostra anàlisi aquestes divergències d'opinió no tindran més conseqüències, ja que el nostre treball se centrarà en les relacions sociolingüístiques entre el castellà i el català a Catalunya. Per a la consideració del valencià com a dialecte o llengua ens remetem a Badia i Margarit, 1986, p. 213, on l'autor, després de mencionar les particularitats més importants del valencià, conclou: "Noteu que aquestes diferències es troben al mateix nivell que aquelles que separen, en el castellà, les parles aragonesa, lleonesa, andalusa o bé les hispanoamericanes de la llengua comuna. I a ningú no se li acut pas declarar-les llengües estructuralment independents d'aquesta. Ni tan sols insinuar-ho."

LA NORMALITZACIÓ DEL CATALÀ

Els primers decennis del segle XX van ser decisius per a Catalunya. Arran de la crisi espanyola que es generà com a conseqüència de l'anomenat Desastre de 1898 –pèrdua de les últimes colònies d'ultramar– els països catalans van passar al primer pla de la política espanyola immediatament posterior al Desastre.

Els dirigents polítics i econòmics de Catalunya estaven des de feia temps farts de la incapacitat i de les insuficiències del govern central de Madrid, i van aprofitar la crisi de fi de segle per proposar la seva pròpia solució a la gran quantitat de problemes que hi havia a l'època. Els catalans van formar en aquesta època l'anomenada Lliga Regionalista, de caràcter accentuadament burgès i conservador, hi va haver una llarga discussió sobre conceptes polítics fonamentals com ara *nació*, *nacionalitat*, *estat* i altres, i entre 1914 i 1925 va existir la Mancomunitat de Catalunya, institució que, tot i les seves limitacions en el pla jurídic, va exercir un paper essencial en el foment de l'economia, de l'ensenyament i de la cultura en general.

En aquests anys de gran eferescència cultural, també es van posar les bases del català com a llengua escrita normalitzada. La creació el 1907 de l'Institut d'Estudis Catalans va ser fonamental en aquest sentit, i en gran part gràcies a les tasques proposades, iniciades i/o realitzades sota els auspicis de l'Institut, el català va trobar la seva forma escrita estandaritzada.

La figura per excel·lència de la normalització lingüística del català és el filòleg Pompeu Fabra (1868-1948), que va dedicar la seva vida a l'estudi, anàlisi i fixació de la llengua catalana moderna. Les seves obres més importants referents a la normalització i estandarització del català són aquestes: *Normes ortogràfiques*, la primera publicació de les quals data de 1913; *Gramàtica Catalana*, que va sortir el 1918, i *Diccionari general de la llengua catalana*, de 1932.

En els seus treballs de fixació de la norma escrita, Pompeu Fabra tenia dues fonts d'inspiració que respectava en la mateixa mesura: l'etimologia, referida al català escrit sobretot en els últims segles de l'edat mitjana, i la llengua parlada de la seva mateixa època. Pompeu Fabra aspirava a crear un català normalitzat en llengua escrita per a tot el poble català, aspiració que era compartida per molta gent en la seva època, tan pròdiga en manifestacions de nacionalisme català. El gran filòleg català volia en primer lloc evitar que el seu idioma degenerés de nou en llengua B, i quina millor manera de fer-ho que posant les bases –ortogràfiques, gramàtiques i lèxiques– del català escrit.

Tanmateix, la reacció espanyola respecte del catalanisme en totes les seves facetes no es va fer esperar. La dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1930) va significar una forta etapa de repressió de tot el que era català i més en general de tot el que, d'alguna manera, es podia interpretar com a "contrari a la unitat d'Espanya", i precisament en aquest període dictatorial també es va procedir a la dissolució de la Mancomunitat catalana (1925).

Durant la Segona República espanyola (1931-1936) es va donar una forta empenta al català com a conseqüència de la declaració, el 1932, del català com a idioma cooficial amb el castellà a Catalunya. Aquest nou estat jurídic del català era conseqüència de l'Estatut d'autonomia concedit a Catalunya per les Corts espanyoles en aquell mateix any de 1932 i que per a la regió implicaven govern regional propi, parlament propi, tribunals propis, administració regional pròpia, pressupost propi, així com també un sistema educatiu propi i institucions culturals pròpies. Cal fer notar aquí que la llei que donava la cooficialitat al català només era vàlida per a la regió catalana, és a dir, les províncies de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, sense tenir conseqüències per exemple per a les Balears i la regió valenciana.

L'"HORA ZERO" I LA PERSECUCIÓ FRANQUISTA

La Guerra Civil espanyola (1936-1939) va trencar de manera brusca pràcticament tot el que s'havia construït durant la Segona República, i l'adveniment del règim franquista el 1939 va significar per a Catalunya el final d'una època i el començament d'una altra, de característiques repressives i de persecució al català, així com a tot el que es considerava perniciosos per a la tan cloquejada "unitat d'Espanya". A. M. Badia i Margarit (1986, p. 55) designa 1939 com l'"hora zero" i caracteritza aquesta data límit com un salt bruscat de "molt" a "molt poc", o més exactament, de "quasi tot" a "quasi res". Diu Badia i Margarit (1986, p. 55): que "1939 és l'hora zero de la llengua i de la cultura catalanes."

La paraula *persecució* potser pot semblar exagerada en parlar del català a l'època del franquisme (1939-1975), ja que no hi va haver cap llei general que prohibís l'ús del català. Tot i això, el terme ens sembla justificat si es té en compte la subtil repressió de què va ser objecte el català, sobretot durant la primera part del franquisme. Com veurem a continuació, l'objectiu concret dels diferents governs franquistes era clar: l'ús públic del català havia de prohibir-se. A títol indicatiu s'esmenten aquí alguns exemples de la pràctica política franquista en aquest sentit.

En un decret ministerial del 16 de maig de 1940 es prohibí l'ús de denominacions generals estrangeres en cartells, mostres, anuncis, etc. Hom podria pensar que aquesta prohibició afectaria només llengües com l'anglès, el francès i altres llengües no parlades a Espanya, però el decret tenia com a objectiu particularment el català i el basc, i realment va ser una arma eficaç precisament contra aquests dos idiomes. Altres decrets obrarien clarament en la mateixa direcció (vegeu Badia i Margarit, 1986, p. 60-64). El 20 de maig de 1940 el Ministeri d'Indústria i Comerç va emetre un decret sobre noms comercials, marques i títols d'establiments inscrits en el Registre de la Propietat Industrial. En aquest decret s'assenyala sense embuts que "*los nombres pertenecientes a dialectos [sic.] diferentes del castellano son contrarios al sentimiento nacional y español del nuevo Estado, que ha de ser expresión y norma de conducta para todos los buenos españoles.*" Diguem-ho de passada: moltes vegades una manera eficaç de desprestigiar un idioma és anomenant-lo dialecte, com ho fa aquí el ministeri franquista.

El 28 de juliol de 1940 es va publicar un decret del governador de Barcelona, decret que prohibia parlar en català als empleats i funcionaris públics, fins i tot fora de les oficines administratives. D'aquesta manera veiem com el règim franquista, des del primer moment, atacava les manifestacions de la llengua i cultura catalanes. L'atac es feia de manera més subtil que no pas brutal, però no es va aconseguir evitar ni que el contacte informal entre catalans se seguís fent en la seva llengua materna ni que s'escrigués literatura catalana. El 1942 l'Institut d'Estudis Catalans va reprendre les seves activitats, el 1946 es va autoritzar de nou el teatre català i el 1947 l'Orfeó Català també va poder reiniciar la seva vida artística després d'estar nou anys sense permís.

Badia i Margarit (1986, p. 89-90) diu que alguns llibres en català van ser rebutjats per la censura mitjançant un decret de la Presidència de la Junta Tècnica del 23 de desembre de 1936 (decret núm. 1909), el qual establia que "*eran ilícitos el comercio y la circulación de libros pornográficos, comunistas, socialistas, libertinos y, en general, disolventes*". "L'ús del català en una publicació fou considerat, doncs, com a dissolvent!", comenta Badia i Margarit (1986, p. 90). El 1943 es va publicar un estrany decret que permetia la publicació de llibres en català, però només d'autors coneguts abans de 1936, és a dir, abans del començament de la Guerra Civil espanyola.

LA RECUPERACIÓ

A poc a poc pren cos el que s'anomenaria la resistència catalana en les àrees de la cultura i de la política. La situació del llibre català va millorar a finals de la dècada de 1940 i principis de la dècada de 1950. L'editorial Selecta va ser autoritzada a treure la col·lecció Selecta, petites obres populars que es venien a preus mòdics i que, per això, van arribar a un públic ampli i van tenir ressonància fins i tot en els grups econòmicament més modestos. A continuació van sortir moltes altres publicacions, i no només a la regió catalana. En una època favorable per als negocis catalans, el 1954 va aparèixer la col·lecció Biblioteca Raixa, també a un preu veritablement econòmic, i editada per l'editorial Moll a Mallorca.

Certament, aquestes publicacions no sortien sense problemes. Se sotmetia cada una d'elles a una llarga sèrie de procediments, normalment a Madrid, però l'important era que, sobretot a partir dels anys cinquanta, sortien més obres i publicacions. A més, els intents obstruccionistes de Madrid no feien més que unir més els catalans i redoblar la seva lluita davant el sempitern enemic centralista. Encara faltava molt, particularment en l'àrea de les ciències i de la tecnologia, però tenint en compte el punt de partida de 1939, s'havia aconseguit prou en un temps sorprenentment curt.

Els monjos de Montserrat van contribuir en gran mesura a la recuperació de la llengua i cultura catalanes, sobretot amb el seu butlletí en català, *Serra d'Or*, que a partir de 1959 es va transformar en una revista cultural d'interès general. No es pot subestimar la contribució del monestir de Montserrat en aquest procés de renaixement i de recuperació del catalanisme cultural. Més d'un cop els monjos de Montserrat es van veure en una situació enutjosa per la seva àrdua defensa del català a principis dels anys seixanta, però a poc a poc les autoritats franquistes van anar cedint terreny. Es van prendre algunes iniciatives oficials encaminades sobretot a acontentar els catalans que —ja es veia això amb tota claredat— no es deixaven així com així emmudir ni emmordassar.

A principis de la dècada de 1960 es van editar alguns petits llibres i catàlegs que contenien informació sobre publicacions catalanes després de la Guerra Civil i es feien enques-

tes (a càrrec de la revista *La Estafeta Literaria* de Madrid) per saber quin podia ser l'organisme acadèmic amb capacitat de decisió en matèria de llengua catalana i a l'efecte d'establir les normes en l'ortografia, en la gramàtica i en el lèxic.

L'anomenada Festa del Llibre del 23 d'abril, en commemoració de l'aniversari de la mort de Miguel de Cervantes Saavedra, coincideix a Catalunya amb la festa de Sant Jordi, patró de la regió, i la de 1964 va tenir un significat especial per a l'idioma català. En aquella ocasió (23 d'abril de 1964) el ministre d'Informació i Turisme espanyol, Manuel Fraga Iribarne, va pronunciar un discurs en què va fer elogis oberts a la llengua i a la cultura catalanes. En una part del discurs va declarar que el català ja no era perillós per a la unitat d'Espanya: "*La unidad de la patria no es, ya no puede ser amenazada por el uso de la lengua vernácula.*" I més endavant: "*Por mi parte, estoy bien convencido de que si, por ejemplo, los medios generales de comunicación y de información han de adoptar la lengua vehicular que todos los españoles comprenden, también es totalmente cierto que pueden acoger la lengua vernácula*" (vegeu Badia i Margarit, 1986, p. 95-96).

És indubtable que les concessions fetes al català es fan en aquesta època per la pressió exercida des de la mateixa Catalunya. El mes de maig de 1963, una gran quantitat de persones, d'un ventall molt ampli d'opinions des del punt de vista ideològic i social, es van posar d'acord per fer una sol·licitud, en què es plantejava el que s'anomenaven reivindicacions mínimes a favor de la llengua catalana. En aquesta sol·licitud es demanava, entre altres coses, l'ensenyament del català a tots els nivells en els centres d'ensenyament públics i privats, la publicació de premsa en català, l'ús del català a la ràdio, a la televisió, al cinema i en general a tots els mitjans de comunicació social. Es van redactar individualment al voltant de 10.000 peticions, tal com establia la legislació de l'època, i després van ser enviades al vicepresident del Govern espanyol.

Tot i que molta gent va fer gestions personals davant del vicepresident, no hi va haver mai resposta oficial a aquestes sol·licituds, però una vegada entrada en vigor la nova llei de premsa el març de 1966, es va començar a utilitzar la premsa per a les demandes catalanistes (els diaris *La Vanguardia* i *El Correo Catalán*, així com i sobretot el setmanari *Destino*). I les institucions locals algunes vegades van prendre iniciatives pel seu propi compte, com quan, el 1967, la Diputació Provincial de Barcelona va procedir a organitzar exàmens amb la finalitat de lliurar un certificat que permetés ensenyar el català en institucions culturals dependents de la seva jurisdicció. Unes 500 persones van prendre part en aquestes proves. I a l'estiu del mateix 1967, l'Ajuntament de Barcelona va anunciar que, a petició dels pares, s'impartirien cursos d'ensenyament de català a totes les escoles municipals de la ciutat. Poc temps després es va saber que la meitat dels pares que havien inscrit els seus fills en aquests cursos eren immigrants no catalans.

L'ARRENCADA DE LA TRANSICIÓ

En el primer lustre dels anys setanta continua la línia iniciada en els anys seixanta. Es pot notar una certa expansió en el camp editorial i apareixen autors nous que s'inscriuen en el grup d'escriptors apareguts ja en la dècada de 1960 i que no havien viscut la Guerra Civil espanyola. Entre aquests escriptors, les obres dels quals es publiquen en català, es poden citar diversos noms: Salvador Espriu, Gabriel Ferrater, Manuel de Pedrolo, Mercè Rodoreda i Llorenç Villalonga.

Tanmateix, la gran arrencada de la cultura catalana no es va fer sinó després de la mort de Francisco Franco el 1975, en el període anomenat Transició. Normalment es considera que

l'època de la Transició comença immediatament després de la mort de Franco i significa el pas d'un règim autoritari a un de democràcia representativa. Aquesta transició de la dictadura a la democràcia es va fer de manera sorprenentment ràpida a Espanya, i es pot afirmar que va acabar el 1982, l'any en què el PSOE va guanyar per primera vegada les eleccions després de la dictadura franquista, ja que aleshores els perills de cop militar i d'inversió política estaven conjurats.

En l'època posterior a la mort de Franco podem constatar que el desenvolupament del català ha estat formidable, sobretot si es té en compte el punt de partida. I en l'època de la Transició els canvis van ocórrer a un ritme formidable. El 1976 va sortir el primer número del diari *Avui*, primer periòdic en llengua catalana en quaranta anys. A l'any següent, el 1977, van culminar els treballs del Congrés de Cultura Catalana, al mateix temps que es van celebrar eleccions lliures per elegir diputats a les Corts espanyoles, que a la pràctica eren Corts constituents.

L'any 1977 també va veure el restabliment provisional de la Generalitat de Catalunya, amb la tornada del seu president, Josep Tarradellas. Poc temps després, també es va aconseguir la creació del Consell del País Valencià i de les Illes Balears. I el 1978 es va publicar un decret de bilingüisme per a Catalunya, decret que, per cert, tenia les seves clares limitacions, però que es va posar en pràctica amb el clar objectiu de convertir-lo en un instrument polític. La meta declarada era aconseguir que a Catalunya els nens dominessin tant el català com el castellà en acabar els estudis primaris (cf. Badia i Margarit, 1986, p. 259).

Aquesta actitud catalana d'aprofitar al màxim els espais politicoculturals concedits donaria uns resultats sorprenents, i en un període de temps molt breu. Com que no s'havia ensenyat català a l'escola, i com que el règim franquista, almenys fins mitjan els anys seixanta, havia fet esforços considerables per evitar l'ús del català, molts catalanoparlants es consideraven analfabets per escriure la seva llengua materna. Era —i és— molt comú a Catalunya sentir dir que el català és un idioma molt difícil d'escriure correctament, opinió que sembla contrastar vivament amb les valoracions sobre el català parlat, ja que aquest es considera prou fàcil. Així pensen fins i tot molts que no tenen el català com a llengua materna. Seria interessant, en relació amb això, poder valorar amb mètodes científics més exactes l'abast d'aquestes actituds.

No tardarien gaire els catalans a reprendre de nou la tasca de normalitzar la seva llengua i d'alfabetitzar la població en la llengua escrita. Un dels objectius essencials seria eradicar del català escrit tot el que fóra influència indeguda del castellà en l'època del franquisme. L'actitud dominant en aquest treball lingüístic va ser purista, ja que més que res es tractava de fer el català encara més català, distanciar-lo del castellà i crear, d'aquesta manera, la pròpia identitat lingüística i cultural catalana.

El diari en llengua catalana *Avui* va començar a editar apunts de català pràctic en què s'ensenyava ortografia, morfologia, sintaxi i vocabulari de català i en què, a més, hi havia informació de fons sobre la història, la literatura, l'art, l'esport i altres temes catalans. El cultiu de la llengua catalana escrita va passar al primer pla de les preocupacions culturals, i en tot el treball de normalització del català es prenia sempre com a punt de partida el dialecte barceloní, cosa que no va succeir sense problemes perquè, com ja s'ha dit, el català presenta moltes varietats dialectals. També als presentadors de la ràdio i televisió catalanes se'ls va imposar la varietat barcelonina. Aquesta línia de política lingüística va produir forts xocs especialment a la regió valenciana i a les Balears, com ja s'ha dit abans.

El que sí que podem constatar respecte d'això és que els normalitzadors del català es mantenen impàvids, que no temen cap tipus d'oposició, ni en files pròpies ni, molt menys, de part de qui consideren els seus adversaris, en primer lloc localitzables a Madrid.

Ningú no podia preveure, a mitjan dècada de 1970, com de ràpid seria el desenvolupament en el cas del català, però aviat es van poder comprar periòdics i altres publicacions en català, noms de carrers, institucions i empreses van canviar del castellà al català, es va crear un canal català de televisió (TV3), i el català es va convertir en llengua cooficial a Catalunya, juntament amb el castellà. El 1979 es va aprovar definitivament el segon Estatut de Catalunya, que posteriorment va quedar ratificat en un referèndum, i el 1980 es van celebrar eleccions al Parlament català, amb la subsegüent elecció del 115è president de la Generalitat, Jordi Pujol.

ESTAT ACTUAL DEL CATALÀ

Un esdeveniment molt important per als catalans, i particularment per als catalanistes, va ser la realització dels Jocs Olímpics d'estiu el 1992, jocs que, entre altres coses, es van transformar en una important manifestació de la llengua i cultura catalanes. El català va ser la llengua oficial en aquest esdeveniment internacional i als guies se'ls va exigir el domini del català per poder treballar-hi. Fins a cert punt es pot dir que fins i tot el català va ser la llengua més important de l'Olimpíada de Barcelona, atès que els noms dels participants, així com també els resultats, van ser anunciats primer en català i després en castellà, anglès i/o francès. Aquest fet va cridar l'atenció en el món sencer.

Avui el català és llengua d'ensenyament a l'escola primària a Catalunya, tot i les protestes d'altres parts d'Espanya, especialment Madrid. Els nens catalans estan familiaritzats amb la llengua catalana des d'edat preescolar. Així mateix, últimament s'ha notat una tendència cap a l'ús del català en sectors importants de la joventut catalana (menors de 26 anys), cosa que contribueix a la catalanització de la població (Vallverdú, 1998, p. 121-135).

Durant la dècada de 1990 el català s'ha consolidat com a vehicle d'expressió a les zones d'expressió catalana i especialment al centre mateix del català, la regió catalana, malgrat que un sector dels valencians i dels mallorquins no reconeixen el català com a propi. Tanmateix, els principals arquitectes de la normalització lingüística del català s'han destacat per no témer la lluita, ni cap a dins ni cap a fora. Aquesta determinació en la política lingüística ha estat important per a la sort del català en les dues dècades transcorregudes des de la mort de Franco, ja que d'aquesta manera s'ha pogut aglutinar i unificar els diferents sectors catalans davant els enemics comuns de fora. A més, és important destacar que la lluita pel català compta amb el suport de sectors diversos de la societat catalana, entre ells el sector de més prestigi social, és a dir, la burgesia urbana barcelonina.

En un context diglòssic podem dir que els esforços per difondre el català a noves àrees d'ús han prosperat, i a Catalunya hi ha hagut en els últims dos decennis un clar procés cap a un estat de diglòssia en què el català és l'idioma de prestigi alt (llengua A) i el castellà es veu reduït a llengua de prestigi més baix (llengua B), encara que cal matisar-ho afegint que, més que un estat actual, es tracta encara d'un procés que tendeix cap a aquest estat de les coses. Cal afegir que el castellà segueix sent, malgrat tot, l'única llengua que es pot usar en tota la regió de parla catalana.

Com a la resta d'Europa, a Noruega també s'enfocaven els aspectes locals i els nacionals com a conseqüència de la Revolució Francesa i del romanticisme. La vida política noruega es va intensificar a partir de la promulgació de la Constitució de 1814, i també en altres àrees –l'àmbit social, econòmic i cultural– es notava una orientació decididament més nacional. El 1816 es va fundar el Banc de Noruega (estatal) i el 1824 es va fer la primera celebració del 17 de maig, dia de la Constitució, actualment la gran festa nacional noruega.

El poble noruec va prendre part activa en aquest auge nacional i a títol d'exemple es pot esmentar que a partir dels comicis de 1833 hi va haver un marcat augment de la representació camperola al Parlament. Com en el 1814, els noruecs van ser fortament influenciats pels esdeveniments crucials de l'Europa de l'època. En aquest sentit és important assenyalar la influència de l'anomenada Revolució de Febrer a França, l'any 1848, que a Noruega va originar el moviment *Thrane*, del dirigent popular Marcus Thrane (1817-1890), que al front del seu moviment reclamava el sufragi universal, l'obligatorietat i gratuïtat de l'escola pública, i el lliure comerç.

Als anys trenta del segle XIX els pagesos noruecs s'adonaven plenament que no els convenia que al Parlament els representessin funcionaris estatals. El moviment camperol va anar conquerint espai polític al llarg de tot el segle i va arribar a ser un corrent de camperols formats –i ben formats, segons alguns– amb dirigents il·lustrats. Aquest corrent es manifestava en els camps més diversos: la direcció política, les lluites econòmiques i socials, per no oblidar la cultura, en què el moviment camperol deixaria petges duradores, especialment en la política lingüística del país.

L'any 1848 va sortir la primera obra sistemàtica del que més endavant s'anomenaria *nynorsk*: la primera gramàtica basada en la parla del poble noruec (*Det norske Folkesprogs Grammatik* –Gramàtica de la llengua popular noruega–), redactada per Ivar Aasen, i que apareixeria revisada el 1864 sota el títol de *Norsk Grammatik* (Gramàtica noruega). Un primer esbós del vocabulari de l'època el va publicar Aasen en el seu *Ordbok over det norske Folkesprog* (Diccionari de la llengua popular noruega) el 1850.

L'objectiu primordial d'Ivar Aasen era fer de la llengua popular –la llengua parlada per la major part de la població noruega– una llengua escrita oficial, cosa essencial en una època en què el fet nacional anava vent en popa i en què hi havia una tendència a accentuar les característiques nacionals, locals i vernacles. Amb una terminologia moderna podem afirmar que Aasen feia tot el possible per transformar la llengua popular en la llengua A de la comunitat. A Noruega, el *nynorsk* va arribar a ser pràcticament un dels trets d'identitat d'un fort moviment camperol, però, en contraposició amb el que passaria després amb el català a Catalunya, no arribaria mai a qualificar a les ciutats més importants. Tant és així que l'elit urbana noruega es posaria al front de la reacció contra l'idioma popular/idioma camperol/*nynorsk*, cosa que evidentment en dificultaria la difusió. També avui dia la manca de suport al *nynorsk* a les grans ciutats és un problema, potser el problema més greu que avui té aquesta llengua.

Al començament del segle XX la lluita per l'idioma va ser particularment virulenta, a Noruega igual que a Catalunya, i els bàndols contendents es van començar a organitzar de manera sistemàtica. El 1909, els partidaris del que el mateix Aasen havia anomenat *landsmål* van fundar *Noregs Mållag* i dos anys més tard, el 1909, els seus adversaris van respondre creant el *Riksmålsforbundet*. Recordem que a la mateixa època a Catalunya es va crear l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i que, en general, aquests anys que van precedir la Primera

Guerra Mundial (1914-1918), van ser anys d'enverinats debats sobre el nacionalisme i sobre qüestions nacionalistes a tot Europa. En molts països europeus la lluita lingüística va ser particularment dura i intensa a partir de principis del segle XX, i molts temien que precisament allí poguessin sorgir brots de conflictes nacionals.

A Noruega la por a la desunió nacional va generar la idea d'una llengua comuna, *samnorsk* (noruec comú), basada en les llengües escrites i en els diversos dialectes. Així ho va expressar el Ministeri de Qüestions Eclesiàstiques, que també s'ocupava de les qüestions culturals, en nomenar una comissió lingüística el 1913. L'objectiu era: "Una màxima aproximació entre les nostres dues llengües escrites mitjançant un desenvolupament sa, natural i respectant les lleis. L'ambició no és, per suposat, imposar una unitat lingüística artificial; la comissió, tanmateix, sempre ha de vetllar per una evolució cap a la unitat nacional basada en el llenguatge popular tal com es parla en la realitat."

Les classes altes de les ciutats més grans van reaccionar fortament, fins i tot es podria dir que violentament, als progressos del *nynorsk*, així com també a les idees del *samnorsk*. En tot el nostre segle la gran contradicció ha estat entre camp i ciutat, amb el *nynorsk* impopular a les ciutats més importants i més impopular com més alt s'està en la jerarquia social. Lluny semblaven ja els temps en què hi va haver un fort grup defensor del *nynorsk* en algunes capes il·lustrades de la ciutat de Bergen (finals del segle XIX).

A tots els efectes els dos idiomes avui anomenats *nynorsk* i *bokmål* van ser posats en peu d'igualtat el 1885 mitjançant una resolució del Parlament noruec. Els conflictes lingüístics es van fer especialment virulents quan, a principis del segle XX, aquesta resolució s'implementà mitjançant la llei sobre ortografia a l'escola (1901) i l'assimilació d'elements lingüístics populars en la llengua creada per Knut Knutsen (1812-1895), llengua que avui anomenem *bokmål*. A partir de 1907 hi va haver un procés que consistia a acostar el *bokmål* al noruec parlat i, per tant, no és casual que el *Riksmålsforbundet* es creés pocs anys després, el 1909, amb l'objectiu de mantenir l'ortografia tradicional del noruec escrit abans de l'aparició del *nynorsk* i del *bokmål*, és a dir, un noruec molt influenciat pel danès.

Els conflictes lingüístics a Noruega serien d'una gran virulència en el nostre segle i revestirien aspectes ben diferents del conflicte català. En el cas noruec, la normalització de les dues llengües va despertar molts recels, d'un costat i d'un altre, i l'ambient s'enraria cada vegada que el Parlament noruec posava a l'ordre del dia qüestions com l'ortografia i la normalització de la llengua. Poques són les qüestions que en el nostre segle a Noruega han generat tants insults, impropis i fins i tot injúries com la qüestió lingüística. En intensitat, només es pot comparar amb els conflictes al voltant de la llei seca i, en les últimes dècades, als referèndums (1972, 1994) relacionats amb l'actual Unió Europea.

En fer un estudi comparatiu entre la situació del *nynorsk* i del català en el nostre segle XX, un es veu obligat a dir que la persecució franquista del català era subtil i fins i tot "civilitzada" en comparació amb la crueta i brutalitat que caracteritzaren els qualificatius utilitzats pels contendents del conflicte lingüístic noruec, especialment per part de certs representants del *Riksmålsforbundet* que se suposava que, per la seva extracció social, havien de tenir més bones maneres. El que sí es nota en aquesta guerra de paraules és l'arrogància social de les capes més altes de la societat noruega, capes que es resistien a acceptar "la llengua de la plebs" en peu d'igualtat amb el seu *riksmål* ("llengua nacional" en una traducció directa prou barroera; es tracta d'una variant del noruec no oficialitzada, d'evident arrel danesa i cultivada per les capes més altes de la societat).

Com s'ha dit, els termes oficials dels dos idiomes noruecs, *bokmål* i *nynorsk*, daten de 1929, any en què el Parlament noruec va optar per aquests termes i descartà els de *norsk*

(noruec), per *nynorsk*, i *norskdansk* (noruec-danès), per *bokmål*, respectivament. Una cosa molt típica del debat lingüístic a Noruega és la gran preocupació per veure reflectida la parla en el llenguatge escrit, cosa que, igual que altres fenòmens de la situació lingüística noruega, es pot atribuir a la influència exercida pel *nynorsk* en el sentit de respectar la llengua dels sectors més desfavorits de la societat. Des de la norma ortogràfica de 1938 hi ha hagut enceses disputes sobre formes voluntàries, obligatòries i permeses, i el seu ús en llibres didàctics, en l'Administració pública i en emissions lingüísticament regulades a la ràdio i a la televisió. El lingüista Einar Haugen, en tractar de la complexitat de l'esmentada norma de 1938, afirma que aquesta norma no correspon a la parla de cap persona. Com era de suposar, aquesta discrepància entre parla i norma comportava grans problemes a l'hora d'aplicar-la. També la norma de 1959 va tenir aquests mateixos defectes, i part de les noves regles que va introduir es van revisar més tard.

CAP A UNA SOLA LLENGUA NORUEGA?

L'època immediatament posterior a la Segona Guerra Mundial (1939-1945) va ser a Noruega una època d'intenses activitats estatals i de reglamentació en els camps més diversos de la societat. Comissions i comitès constituïts per les autoritats socialdemòcrates van treballar a tota màquina. El 14 de desembre de 1951 es va crear, per mitjà d'una resolució parlamentària, la Comissió Noruega de l'Idioma (*Norsk Språknemnd*). Aquesta comissió tenia entre els seus objectius "donar a les autoritats i a l'opinió pública consells i orientacions en qüestions de llengua", i en aquest treball s'havia de "promoure l'acostament entre les dues llengües escrites sobre la base de la parla popular noruega".

L'1 de febrer de 1972, el Consell Noruec de l'Idioma (*Norsk Språkråd*) va prendre el relleu de la Comissió Noruega de l'Idioma, que tenia com una de les seves tasques "seguir amb atenció el desenvolupament de la llengua escrita i de la llengua parlada a Noruega, i sobre aquesta base promoure la cooperació a l'hora de cultivar i reglamentar cada una de les dues varietats oficials del noruec, a més de donar suport a les tendències de desenvolupament naturals que a llarg termini poden acostar aquestes varietats". Aquí es nota clarament que la reglamentació lingüística oficial té com a finalitat fer que convergeixin les dues varietats oficials.

Durant el quart de segle que ha transcorregut des de la fundació del Consell Noruec de l'Idioma, l'evolució en línies generals ha seguit aquestes orientacions que acabem de descriure. En l'informe anual per a 1993 es pot llegir, entre altres coses, en el punt 1.1.2 (Llengua i evolució de la societat a Noruega), en la part referent als Objectius estratègics: "La llengua es deixa influir per les tendències a la sectorització, especialització i professionalització a la societat, especialment perquè els llenguatges professionals i altres llenguatges especialitzats semblen influenciar cada dia més el llenguatge general. En la llengua parlada el desenvolupament tendeix cap a la consolidació de parles regionals, és a dir, varietats de la parla comunes per a zones relativament extenses. Aparentment, també els sociolectes de les parles de les ciutats més grans es van aproximant els uns als altres" (totes aquestes traduccions del noruec són nostres). Això no és més que una claríssima constatació que el desenvolupament va en el sentit que el Consell Noruec de l'Idioma, segons el seu propi mandat, està compromès a treballar.

Durant les últimes dècades –sobretot les dues últimes– el *nynorsk* s'ha perfilat cada vegada menys, un fet que amb tota seguretat té molt a veure, entre altres coses, amb la política oficial d'una llengua noruega comuna (*sammorsk*), que és la política oficial de les

autoritats noruegues. El contrast és patent si un el compara amb la situació actual del català, llengua que ha conegut una evolució completament diferent des que el 1975, amb la mort de Francisco Franco, es va iniciar la transició de la dictadura franquista a la democràcia representativa. Comparada amb la forta importància que va tenir l'idioma català en els Jocs Olímpics de Barcelona el 1992, la presència del *nynorsk* en els Jocs Olímpics d'hivern a Lillehammer el 1994 va ser ben pobre. Noregs Mållag, l'associació noruega en pro del *nynorsk*, va prendre ben aviat una iniciativa perquè també s'utilitzés el *nynorsk* a l'Olimpiada de Lillehammer, però aquesta associació no va rebre més que una resposta vaga i sense compromisos del senyor Gerhard Heiberg, president del LOOC (Comitè Organitzador de l'Olimpiada de Lillehammer). A la carta de resposta es podia llegir: "En la mesura que sigui possible prendrem les consideracions pertinents i necessàries." Com era d'esperar, en realitat, els fets van ser modestos: es va fer i es va cantar una cançó olímpica en *nynorsk*, el nom *Noreg* (*nynorsk* per Noruega) es va usar en la cerimònia de clausura, i una mica de *nynorsk* hi havia també en algun o altre material informatiu, així com també en el diari dels Jocs.

Res a comparar amb l'ús privilegiat del català a Barcelona 92!

SITUACIÓ ACTUAL DEL *NYNORSK*

Una de les raons per les quals el *nynorsk* ha arribat a aquesta situació és que aquest idioma mai no ha comptat amb el suport dels grups que han tingut el poder. Per contra, aquests grups sempre van guardar les seves distàncies respecte del *nynorsk*, que tradicionalment s'ha considerat com una llengua de la contracultura noruega. Per això, i per altres motius, podem concloure que a Noruega ens estem acostant a una situació diglòssica, amb el *bokmål* com a llengua alta (A) i el *nynorsk* com a llengua baixa (B). Tot el contrari de la situació de Catalunya, on el català cada vegada més és la llengua A i el castellà, la llengua B.

Actualment, l'organització defensora del *nynorsk*, Noregs Mållag, realitza campanyes tendents a crear grups d'alumnes que tinguin aquest idioma com a idioma principal a l'escola. Ha tingut un cert èxit, i curiosament també en alguns dels bastions més fermes del *bokmål*, com un parell d'escoles primàries de les ciutats d'Oslo, Bergen i Trondheim. En realitat, la situació del *nynorsk* a l'escola noruega ha anat empitjorant des de la Segona Guerra Mundial, i s'ha mantingut ferma només en certes zones rurals de *Vestlandet*, al sud-oest del país. A les escoles noruegues hi ha l'obligatorietat de les dues llengües del país –una com a "llengua principal" (*hovudmål*) i l'altra com a "llengua secundària" (*sidemål*)–. En les dècades de 1950 i 1960 hi va haver, especialment entre els sectors més conservadors del *riksmål* a les ciutats més importants, rabioses campanyes a favor de l'eliminació del *sidemål*, cosa que en la pràctica equivalia a l'eliminació del *nynorsk* en la major part de les escoles noruegues. La campanya no va prosperar, però encara avui s'alcen veus contra "l'innecessari que resulta aprendre dues varietats del mateix idioma".

A l'Administració pública hi ha regles ben explícites referents a l'ús del *bokmål* i del *nynorsk*. Com a regla general, un funcionari de l'Administració pública noruega ha de respondre en la llengua utilitzada pel remitent, la qual cosa significa que ha de dominar tant el *bokmål* com el *nynorsk*. Tanmateix, la situació real (*de facto*) dista molt d'estar d'acord amb la situació legal (*de iure*). Molts funcionaris públics dominen molt deficientment el *nynorsk*, i altres molts reconeixen que no el dominen del tot, malgrat l'obligatorietat de les dues llengües a l'escola. Això és així fins i tot en establiments d'ensenyament públic en què hi ha ofertes d'ensenyament d'idiomes.

El 1997 va sortir un informe del parlament noruec (*Stortingmelding*) segons el qual les novetats informàtiques s'han d'aplicar i adequar als dos idiomes noruecs igualment. Tanmateix, queda per veure si aquesta vegada la realitat s'adequa a les intencions, o si segueix la situació com fins ara, amb un gran desfasament entre la situació *de iure* i la situació *de facto*.

EL GUARANÍ

Delimitació del guaraní

Des del punt de vista sincrònic, el que més crida l'atenció pel que fa al guaraní és que aquesta llengua, originàriament indígena, és actualment llengua oficial al Paraguai, juntament amb el castellà, en una societat eminentment no indígena. En algunes zones del camp paraguaià es troben fins i tot grups unilingües que només dominen el guaraní, encara que el bilingüisme guaraní-castellà és habitual a la nació paraguaiana. Tanmateix, qualsevol que tingui encara que no sigui més que un coneixement ocasional i superficial de la societat paraguaiana actual, s'adona que en les esferes del poder regna el castellà, si bé no totalment. El guaraní també té el seu vedat reservat en les estructures del poder (polític i econòmic), i quan, per algun motiu, es vol fer ressaltar el fet nacional paraguaià, es recorre freqüentment al guaraní.

A més d'usar-se correntment al Paraguai, el guaraní es parla igualment al nord-est argentí i als contraforts andins a l'est de Bolívia. El Guairá, departament del Paraguai, es considera tradicionalment com la varietat més depurada del guaraní. En el seu llibre *La lengua guaraní del Paraguay*, el científic Bartomeu Meliá afirma que "*la lengua guaraní és la gran metàfora cultural e històrica de un conjunto de pueblos que encontramos en las cuencas subtropicales de los ríos Paraguay, Paraná y Uruguay, en América del Sur*" (Meliá, 1992, p. 15).

Són nombrosos els que s'han preguntat per què precisament al Paraguai s'usa correntment una llengua indígena com a llengua nacional i oficial, i l'opinió més difosa sembla ser la que posa el seu èmfasi en la situació particular del Paraguai en la primera meitat del segle després d'independitzar-se d'Espanya el 1811 i especialment les dues guerres importants que ha patit el país: la Guerra de la Triple Aliança, del Paraguai contra l'Argentina, el Brasil i l'Uruguai (1865-1870), i la Guerra del Chaco, entre Bolívia i el Paraguai (1932-1935). És un fet indiscutible que la Guerra de la Triple Aliança va donar una empenta a l'ús del guaraní com a llengua d'identificació del poble paraguaià contra uns invasors que comptaven amb el suport econòmic, polític, militar i moral de la Gran Bretanya.

ORÍGENS DEL POBLE GUARANÍ

Els orígens del guaraní són incerts, però se suposa que distints grups ètnics van tenir en comú un tronc tupí que es va anar desenvolupant al llarg d'uns tres mil anys. El camí seguit per aquests grups va ser majoritàriament la conca de l'Amazones, on es van dispersar aprofitant els cursos d'aigua que més es prestaven per a la mobilització de grups humans. Es distingeix una època anomenada tupí-guaraní, que coincidí més o menys amb els començaments de l'era cristiana, ara fa uns dos mil anys.

En una segona fase migratòria es dona una ramificació que arriba fins al litoral atlàntic del Rí de la Plata, passant pel riu Paraguai i el riu Paraná. Una altra ramificació es va

orientar cap al riu Uruguai i va arribar fins al Jacuí. Aquesta fase significava la diferenciació de la família lingüística tupí-guaraní, i en aquest procés els guaranis van arribar a ocupar les terres més fèrtils de la conca del Río de la Plata i es van endinsar fins i tot a les zones climàtiques més fredes. En el llibre *A religião dos Tupinambá e suas relações com a demais tribus tupi-guaranis*, d'Alfred Métraux (1927), l'autor afirma que en les seves onades migratòries els guaranis buscaven "la terra sense mal" (*yvy marane'j*, en guaraní), que es pot interpretar com una terra d'alta qualitat, que doni un bon rendiment econòmic i que, al mateix temps, es presti a les activitats religioses tan profundament arrelades en la identitat pròpia dels guaranis.

Al llarg dels segles, els guaranis i els tupis es van anar diferenciant en els aspectes econòmics i culturals, fins al punt que, en arribar els espanyols a aquestes terres en el segle XVI, no van tenir problemes a veure les diferències entre els dos grups esmentats. Els tupis s'havien instal·lat al nord del riu Paranapanema, preferentment a les zones de la costa atlàntica, mentre que els guaranis s'havien establert al sud d'aquest riu, en àrees més temperades, i a vegades fins i tot fredes.

L'ÈPOCA COLONIAL

L'arribada dels europeus a Amèrica va produir unes greus conseqüències per als guaranis, i per als altres grups indígenes del continent. Els espanyols dividien els grups de guaranis en "províncies", segons era el costum a Espanya, i per a aquesta divisió es prenia com a punt de partida la configuració dels llocs on ja s'havien establert els diferents grups de guaranis. Quan van arribar els espanyols al territori guaraní es calcula que hi havia entre 1.500.000 i 2.000.000 de guaranis, xifra per cert no exempta d'incerteses però que, de totes maneres, ha trobat una base seriosa en els treballs de documentació disponibles (vegeu Meliá, 1988, p. 46-89).

En un principi, els guaranis van veure els europeus com a aliats i amics –*karai*, en guaraní–, però els mateixos guaranis no van tardar a prendre distància i en alguns casos fins i tot a rebel·lar-se contra els nousvinguts, que cada vegada més eren considerats com a intrusos hostils. En alguns llocs, com per exemple a la província de Guairá, pràcticament va quedar exterminada una població que havia estat d'entre 200.000 i 800.000 persones, segons les dades de què es disposa. En general, la població guaraní va anar descendant al llarg de tota l'època colonial, cosa que va alarmar tant els dirigents i governants polítics com els missioners religiosos.

L'any 1556 es va començar a aplicar al Paraguai la llei de l'*encomienda*, sistema de repartiment dels indis entre els espanyols. A l'indi se l'obligava a treballar o pagar un tribut a l'amo, l'*encomendero*, que, per la seva part, tenia l'obligació d'evangelitzar l'indi i instruir-lo d'acord amb la religió cristiana. No s'ha d'oblidar que per als espanyols la missió preferent als territoris que anaven ocupant i colonitzant en altres parts del món era la propagació de la fe catòlica i –especialment després d'iniciada la Contrareforma del Concili de Trento (1545-1563)– la lluita contra el paganisme i contra qualsevol tipus d'heretgia.

En les *encomiendas* es van viure aviat exemples de tractament brutal i inhumà, ja que, de fet, molt sovint els *encomenderos* tractaven els indis com a esclaus, tot i les disposicions emeses pel rei en el sentit contrari. Al Paraguai, com a altres llocs, el treball en l'*encomienda* tenia els seus efectes nefastos, ja que els *encomenderos* practicaven una superexplotació de la

mà d'obra indígena i, a més, els indis eren trets dels seus llocs tradicionals i després eren "reduïts" a pobles, primer pels franciscans a partir de 1580, i després també pels jesuïtes des de 1610. Encara que aquests ordes religiosos no cometien els excessos dels colons i de les autoritats polítiques i administratives, molts guaranís consideraven la seva condició de "reduït" –cosa que significava que se'ls mantenia en "reduccions" ben delimitades– com una mena de coerció.

Als estudiosos de la llengua guaraní els crida l'atenció la unitat no només d'aquest idioma sinó de tota la família tupí-guaraní. Es considera que en total unes quaranta llengües conformen aquesta família lingüística tupí-guaraní, disperses sobre un immens territori a l'Amèrica del Sud, des de la Guaiana francesa, passant per tota la conca amazònica, per Perú, Bolívia, i fins a les conques dels rius Paraguai i Paraná, on els grups de guaranís ocupen un lloc important. En arribar els espanyols a aquestes zones del continent americà, les semblances entre el que avui dia s'anomena guaraní antic i tupí antic eren tan accentuades que es poden considerar pràcticament com a dialectes d'una llengua tupí-guaraní. Ayron Dall'igna Rodrigues tracta aquest tema en el seu article "A classificação do tronco lingüístico tupi", publicat a la *Revista de Antropologia*, núm. 12, 1/2, p. 99-104.

Es pot afirmar, de manera cínica però realista, que la unitat lingüística del guaraní va facilitar enormement la tasca evangelitzadora dels espanyols, ja que els colons i missioners espanyols van aprendre el guaraní i es van aprofitar d'aquesta llengua per a la colonització i l'evangelització. En el seu llibre *Tesoro de la lengua guaraní*, de 1639, el pare Antonio Ruiz de Montoya fa notar sobre això el següent: "*Tan universal, que domina ambos mares, el del Sur por todo el Brasil, y ciñendo todo el Perú, con los dos más grandiosos ríos que conoce el orbe, que son el de la Plata... y el gran Marañón, a él inferior en nada... ofreciendo... paso a los Apostólicos varones, convidéndolos a la conversión de innumerables gentiles de esta lengua.*"

Els espanyols van "reduir" els diferents grups de guaranís en llocs determinats, i d'igual manera parlaven de "reduir" a art l'idioma guaraní, és a dir, construir una gramàtica per a aquesta llengua. La unitat existent entre els diferents dialectes guaranís, i la consciència que tenien els indis guaranís de la seva unitat lingüística, va facilitar el treball lingüístic dels missioners jesuïtes que, en els segles XVII i XVIII, es van dedicar afanyosament a elaborar gramàtiques, publicar escrits religiosos i, com a objectiu primordial, formar una "llengua general" guaraní, segons la terminologia de l'època.

Els jesuïtes van arribar a crear un llenguatge cristià estandarditzat i normalitzat, que tenia essencialment finalitats religioses. Però, a més, els mateixos jesuïtes feien el que avui anomenaríem un treball de documentació dialectal, amb vista a una gramàtica general del guaraní, gramàtica que englobés i sintetitzés les diverses varietats i variacions dialectals. El treball que van realitzar els jesuïtes en aquest sentit, en més d'un aspecte, s'assembla a la tasca feta per Pompeu Fabra pel que fa al català i Ivar Aasen pel que fa al noruec.

LA LLENGUA GUARANÍ COLONIAL

Els jesuïtes no van tardar gaire a posar-se a elaborar gramàtiques del guaraní, gramàtiques que reflectien els diferents dialectes o maneres de parlar l'idioma. Es considera que la primera de les gramàtiques del guaraní és la del pare Alonso de Aragona, que pren com a base les parles de les vores del riu Uruguai. Meliá (1992, p. 29) situa la finalització d'aquesta gramàtica, amb certa inseguretat, el 1629. A continuació es van elaborar gramàtiques i vocabularis

ris en quantitats prou notables, i actes i manuscrits de diversa índole ens han deixat constància de les varietats del guaraní en els segles XVII i XVIII.

La colonització va produir canvis profunds a la zona de parla guaraní. Van aparèixer dialectes nous arran, es pot dir, del procés colonitzador, mentre que en altres zones els dialectes van sobreviure sense sentir directament les influències colonials. Els espanyols van crear al Paraguai i altres zones del guaraní diferents tipus de poblacions, algunes de característiques rurals, altres més decididament urbanes. En totes aquestes àrees es parlava majoritàriament en guaraní a finals del segle XVIII, la qual cosa crida poderosament l'atenció, sobretot en el cas de les ciutats d'espanyols, les quals no constituïen cap excepció a aquesta regla. Una altra particularitat del guaraní va ser que, en les seves missions, els jesuïtes van anar creant una nova varietat de la llengua. Tant és així que, per designar-la, s'ha encunyat el terme *guaraní jesuític*.

Els dialectes més "conservadors" del guaraní van ser en l'època colonial els parlats pels anomenats salvatges, habitants de les muntanyes i a vegades també de les selves. Entre aquests "salvatges" destaquen al Paraguai tres grups: els *mbyá*, els *xamba* i els *paí*. De l'època precolombina data el *chiriguano*, el dialecte guaraní que es parla a Bolívia i també en certa zona del Chaco paraguaià.

Els pobles conquerits pels guaranis tradicionalment havien estat assimilats i van passar a ser parlants de guaraní. Els primers espanyols que van arribar a les zones de parla guaraní també van aprendre i van adoptar la llengua del lloc i d'aquesta manera es van transformar en els primers parlants bilingües de castellà-guaraní. Alguns d'aquests parlants eren naufrags o desertors de les expedicions de Juan Díaz de Solís (1515), de Sebastián Caboto (1526) i de Diego García de Moguer (1528) i van arribar a exercir un important paper com a guies i intèrprets, una espècie d'intermediaris entre els conquistadors espanyols i els indígenes guaranis.

Aviat van aparèixer també els bilingües de guaraní-castellà en el camp dels indígenes. Amb el temps molts dels cacics guaranis van castellanitzar els seus noms després de convertir-se a la religió catòlica i d'aprendre el castellà. Més tard la unió d'homes espanyols amb dones guaranis van comportar l'aparició d'un nou grup de bilingües i popularment es deia que "*este hijo de dos razas aprendió dos idiomas desde su cuna*" (Meliá, 1992, p. 55). Tanmateix, els camperols seguien sent monolingües en la llengua guaraní, que clarament gaudia de menys consideració social que el castellà. No obstant això, tot i el caràcter fonamentalment col·loquial i rural que revestia, el guaraní colonial també era la llengua d'una oratòria sacra de caràcter netament culte.

El guaraní dels intèrprets tenia les seves característiques ben definides: era una mena de semàntica guaraní amb un ordre de sintaxi i de pensaments perfectament castellà. El guaraní crioll va produir canvis sobretot en la morfosintaxi i en el lèxic, i van començar a aparèixer hispanismes i altres neologismes en el vocabulari guaraní. Una conseqüència d'això va ser que certes característiques i recursos del guaraní van caure en desús.

Després que els franciscans primer i els jesuïtes després van reglamentar l'idioma guaraní, aquesta llengua va ser utilitzada a gran escala per sacerdots i catequistes amb el fi d'evangelitzar i ensenyar la doctrina cristiana.

EL GUARANÍ DELS JESUÏTES

L'arribada dels espanyols a la Guaranía va significar la posada en marxa immediata d'un projecte polític i "civilitzador" adreçat a integrar els indis en el sistema colonial, des dels punts

de vista polític, cultural i econòmic. Els franciscans a partir de 1580 i especialment els jesuïtes a partir de 1610 van ser els encarregats de portar a la pràctica aquest projecte. Les “reduccions” administrades pels jesuïtes van arribar a tenir el 1743 una població de 141.182 persones i per a aquella mateixa època el que s’havia donat a anomenar “República guaraní” constava de trenta pobles.

Una de les tasques més importants dels jesuïtes era la “reducció” de la llengua al que nosaltres anomenem guaraní jesuític. Els que van emprendre aquesta tasca es van sorprendre en comprovar que el guaraní era un idioma de molta riquesa i gran varietat. Ignace Chomé ho va exposar d’aquesta manera el 1864: “*Nunca me hubiera imaginado que en medio de la barbarie se hablase una lengua que, a mi juicio, por su nobleza y armonía, no queda atrás ciertamente de aquellas que había aprendido en Europa...*” (Chomé, 1864, p. 44-45). I el missioner Domingo Bandiera va deixar constància que la llengua dels guaranis anomenats *chiquitos*, entre els quals havia estat predicant, era “*todo artificio y, en ciertos aspectos, más rica y completa que la griega y la latina...*” Davant d’aquesta comprovació no va vacil·lar a afirmar que això seria impossible si l’idioma en qüestió, i.e. el guaraní, “*no tuviese su origen en el mismo Dios...*” (citada per José Manuel Peramás, 1946, p. 29).

Tenint en compte la mentalitat de l’època i l’estima de què gaudien les llengües clàssiques (llatí i grec), criden l’atenció aquestes valoracions altament positives del guaraní. De totes maneres, els missioners jesuïtes consideraven com la seva tasca fonamental evangelitzar i portar els ensenyaments de la Bíblia a aquests pobles pagans que s’acabaven de descobrir. Per a això era important aprendre l’idioma guaraní i normalitzar-lo, o com deien els mateixos missioners: “reduir-lo”. La “reducció” lingüística consistia en tres punts essencials, seguint les pautes tradicionals del grec i del llatí: reducció a escriptura, reducció gramatical i reducció a diccionari. La reglamentació del guaraní es va fer imprescindible en la comunicació entre missioners i indis, ja que en l’època colonial van ser molt pocs els guaranis que van arribar a usar el castellà.

El 1767 es va proclamar l’expulsió dels jesuïtes de tots els territoris pertanyents a la Corona d’Espanya, i a continuació es va passar, lingüísticament parlant, a l’època del “guaraní sense jesuïtes”. No obstant això, el llegat dels jesuïtes va sobreviure en gran part a l’expulsió física dels missioners. Catecismes, sermonaris i altres escrits de caràcter religiós, registres etnogràfics, obres de teatre i altres representacions i *La Conquista Espiritual* del pare Antonio Ruíz de Montoya (1639), tot això dóna fe de l’obra dels jesuïtes en l’època colonial. I en aquest context no s’ha d’oblidar que l’indi “reduït” moltes vegades es va convertir en escriptor al servei del cristianisme.

Tanmateix, la major part de la literatura guaraní a càrrec dels indis guaranis està sense analitzar. Com fa notar Meliá, es tracta d’una sèrie d’escrits de caràcter politicoadministratiu que “*todavía duermen en los archivos...*” (Meliá, 1992, p. 142).

EL GUARANÍ EN EL PARAGUAI INDEPENDENT

La sort de la llengua guaraní, després de la independència del Paraguai el 1811, ha variat en gran part en funció de les circumstàncies polítiques. El 1810 el general Manuel Belgrano, en l’albada de la independència, feia les seves proclames i cartes en guaraní, ja que en el Paraguai, igual que a Corrientes, l’única llengua que comprenia la població era el guaraní. Tanmateix, poc després la Junta Governativa es va proposar, ja a l’any 1812, donar *Instrucciones para Maestros de Escuela* en què s’instava els mestres que desterrassin

el guaraní i s'encarregessin d'ensenyar la bona pronunciació de les paraules castellanes. El pla era posar el sistema educatiu al servei de la centralització política i de la imposició del castellà com a llengua nacional paraguaiana.

A l'època del doctor Gaspar Rodríguez de Francia, president del Paraguai entre 1814 i 1840, els esforços a favor de la castellanització no van ser gaire sostinguts, i a títol indicatiu es pot assenyalar que l'any 1834 l'Estat només pagava 150 mestres que, a nivell nacional, impartien classes a uns 5.000 alumnes. Les prioritats del president Francia van prendre altres direccions, tendents sobretot a assegurar al Paraguai la independència econòmica. En aquest sentit el Paraguai va ser excepcional a Hispanoamèrica en el segle XIX i es va convertir en l'únic país que realment va aplicar un model independent dels poders imperials de l'època, situació que es va prolongar fins a l'anomenada Guerra de la Triple Aliança, de l'Argentina, el Brasil i l'Uruguai contra el solitari Paraguai, guerra que es va dur a terme de 1865 a 1870.

El 1836 es va instituir la biblioteca pública al Paraguai, en un intent no gaire aconseguit de difondre l'ús del castellà. La mort de Gaspar Rodríguez de Francia, *el Supremo*, el 1840, no va significar un canvi de rumb dràstic en la política lingüística del país, encara que el 1848 el nou president Carlos Antonio López, en un intent de modernització, va declarar extint el règim de comunitats sobre el qual havia descansat el poder dels jesuïtes. El mateix Carlos Antonio López, president de 1844 a 1862, no va demostrar gaire interès per la cultura guaraní i, ben al contrari, tot sembla indicar que fins i tot es van perseguir els que usaven el guaraní com a mitjà de comunicació.

El poble guaraní, tanmateix, seguia sent tan parlant de guaraní com en l'època dels jesuïtes, i també els mestissos eren monolingües en guaraní. Fins i tot es pot dir que en aquests decennis anteriors a la Guerra de la Triple Aliança, en la pràctica, el guaraní va consolidar la seva posició com a llengua predilecta de les masses. En acabar el règim de comunitats el 1848, un grup notable d'indígenes s'incorporà a la massa de "paraguaians", sense que per això deixessin de parlar guaraní. Per tant, es pot afirmar que, a escala nacional, el guaraní va ser l'única llengua comprensible per a tota la població paraguaiana abans de la guerra de 1865-1870.

LLENGUA I PATRIOTISME

Anglaterra veia amb molt d'escepticisme l'exemple del Paraguai, país que se sostreia totalment els dictats del gran imperi econòmic de l'època, i el 1864 va començar a actuar entre bastidors i provocà els fets que desembocarien en la guerra de l'Argentina, el Brasil i l'Uruguai contra el Paraguai. En aquesta guerra el poble paraguaià es va alçar totalment unit entorn al seu president, Francisco Solano López, que havia succeït el seu pare, Carlos Antonio, en morir aquest el 1862.

A la guerra, la unitat contra un enemic comú primava sobre qualsevol altra cosa entre els paraguaians i el guaraní es va revelar com un ressort més de la resistència. A aquest enaltiment de l'idioma guaraní hi van contribuir eficaçment els dirigents argentins de l'època, els quals, d'acord amb la seva ideologia, consideraven que el castellà era portador de la civilització contra la barbàrie que encarnava el guaraní. El guaraní va servir en la guerra patriòtica per identificar i definir els paraguaians contra els agressors estrangers, i l'ús del guaraní als camps de batalla també va dificultar enormement la tasca dels que, en nom dels enemics, volien assabentar-se dels plans i de l'estratègia de l'exèrcit de Francisco Solano López.

En el seu llibre *Las venas abiertas de América Latina*, l'escriptor uruguaià Eduardo Galeano calcula que de prop del milió d'habitants que tenia Paraguai el 1865, només una cinquena o una quarta part va sobreviure el 1870, i d'aquests supervivents, únicament un 14-15 % eren homes adults. Després de la guerra els liberals inspirats en doctrines europees i lligats a interessos anglesos eren totpoderosos en aquesta part d'Amèrica del Sud i, de nou, es van donar intents de desterrar el guaraní. El 1894, el ministre d'Educació del Paraguai, Manuel Domínguez, fidel al concepte que hi havia de la "modernitat" a l'època, va denunciar l'idioma guaraní com "*el gran enemigo del progreso cultural del Paraguay*" (citat per Efraím Cardozo, 1959, p. 82).

Va fer falta un altre conflicte bèl·lic, l'anomenada Guerra del Chaco (1932-1935) entre el Paraguai i Bolívia, perquè es recuperés la importància de l'idioma guaraní. Per raons de seguretat es va prohibir l'ús del castellà al camp de batalla i novament el guaraní es va convertir en el símbol de la resistència i del patriotisme dels paraguaians. Més tard aquest símbol de patriotisme seria utilitzat pel règim dictatorial del general Alfredo Stroessner (1954-1989), que va intentar guanyar-se el suport popular mitjançant l'ús tant del castellà com del guaraní com a llengües nacionals.

La Constitució stroessnista de 1967 estableix en el seu article 5: "*Los idiomas nacionales de la República son el guaraní y el español. Será de uso oficial el español.*" Ens adonem que, segons la lletra constitucional i malgrat que els dos són idiomes oficials, el castellà es troba un escaló més alt perquè és també "*de uso oficial*". Ja l'any 1962 va veure la llum l'Institut de Lingüística Guaraní del Paraguai i el 1971 es va crear la llicenciatura de llengua guaraní. Molts professionals es van prendre seriosament la legislació i les recomanacions en matèria lingüística, i es pot assenyalar que, a partir de 1984, la Facultat de Medicina inclou l'estudi del guaraní en la seva carrera, fet que indica clarament que els metges paraguaians s'adonen de com d'important és comunicar-se en guaraní, sobretot en un ambient rural a vegades monolingüe en guaraní.

A l'època poststroessnista la importància del guaraní no ha fet més que augmentar. El 1990 es va declarar obligatòria la inclusió dels dos idiomes nacionals, el castellà i el guaraní, en el currículum educatiu. I la Constitució de 1992 diu en el seu article 140: "*El Paraguay es un país pluricultural y bilingüe. Son idiomas oficiales el castellano y el guaraní. La ley establecerá las modalidades de utilización de uno y otro. Las lenguas indígenas, así como las de otras minorías, forman parte del patrimonio cultural de la Nación.*" Crida l'atenció el fet que el guaraní ha pujat de categoria i s'ha convertit en llengua cooficial juntament amb el castellà.

Tanmateix, els vells hàbits no canvien de la nit al dia i el castellà segueix utilitzant-se amb força més freqüència que el guaraní en contextos oficials. D'altra banda, el guaraní és l'idioma preferit, i de lluny, per a l'acudit i la floreta. També es pot afirmar, com ho han fet molt viatgers pel Paraguai, que com més s'allunya el paraguaià de la capital, Asunción, més parla guaraní, i, a més, gran part del camp paraguaià segueix sent monolingüe en guaraní.

Com a conseqüència de tot això, el guaraní paraguaià està molt associat als camperols, per a bé i per a mal. El guaraní que es parla avui al Paraguai presenta una gran diversitat, sobretot en la varietat que té el nom de *jopara* (es pronuncia "yopará), paraula que significa que es tracta d'un guaraní ben barrejat amb el castellà. La inseguretat lingüística dels parlants de guaraní és patent, i avui el guaraní paraguaià no té normes col·lectivament acceptades. El *jopara*, que encara se sent com a guaraní, està exposat a la influència del castellà i d'altres idiomes. La lleialtat cap al guaraní s'associa més que res

amb el nacionalisme paraguaià i no compta amb l'activisme cultural d'un grup poderós, com en el cas, per exemple, de la burgesia catalana.

EL GUARANÍ INDÍGENA

Amb el terme *guaraní indígena* es fa referència als guaranis que no van entrar en contacte amb els missioners espanyols, és a dir, amb els franciscans i, especialment, els jesuïtes. En el que avui és el Paraguai es podrien escriure dues històries: la dels guaranis conquerits, colonitzats i "reduïts", i la dels guaranis "lliures", que van desenvolupar una societat sense estat, que van tenir una economia de reciprocitat, que van ser regits políticament per una assemblea i socialment sobre la base de la família extensa.

Aquestes comunitats han sabut conservar amb prou puresa la vella religió i, per això mateix, els cabdills i xamans exerceixen un paper fonamental en els llocs on s'han assentat aquests grups (Curt Unkel Nimendajú, 1987, p. 3). D'un d'aquests grups de guaranis Meliá fa la següent observació: "*Los mbyá por mucho tiempo se han resistido a aceptar lo que consideran ingerencia indebida del Estado en su sistema: ser censados, ir a la escuela, admitir el control policial e incluso recibir títulos de propiedad sobre la tierra*" (Meliá, 1992, p. 249).

Només s'ha tingut coneixement de la literatura guaraní d'aquests grups en el nostre segle xx, i.e. 400 anys després del primer contacte amb ells. El 1908 Telémaco Morosini Borba va ser el primer a publicar i donar a conèixer, en versió portuguesa, el mite dels bessons, central en la visió del món i del cosmos entre aquests grups de guaranis. Avui dia diversos grups d'indígenes guaranis interpreten les seves profecies en el context dels desastres ecològics causats per l'home "civilitzat", dels quals només el cant i la dansa ritual constituïrien una salvació.

I precisament el cant i la dansa ritual són essencials en la vida d'aquests grups, amb les seves manifestacions de la paraula, que ho és tot per als guaranis (Meliá, 1992, p. 279). De manera una mica emblemàtica es podria dir que l'art de la paraula és l'art de viure en aquestes comunitats i, per consegüent, quan es busca la perfecció del seu ser, se la busca en el dir, en la poesia, en la llegenda i en el cant. No estranya que, amb una concepció així de les coses i del món, l'educació sigui essencialment una educació de la paraula i que resar, cantar i dansar hi tinguin tanta importància.

Encara que queda prou treball per fer, sobretot en el camp de la llengua d'aquests guaranis "lliures", ja se sap prou de les seves tradicions i de les seves particularitats per tenir-les en compte a l'hora de valorar la situació lingüística actual al Paraguai.

LA SITUACIÓ ACTUAL

Fins a l'últim quart del segle xix es pot dir que gran part del Paraguai, i més que res el camp, era monolingüe en guaraní. El guaraní que es parlava –o, millor dit, les varietats del guaraní que es parlaven– ja no s'assemblaven al guaraní anomenat clàssic que s'havia creat a les missions jesuítiques, i tampoc no se s'assemblaven a les varietats parlades pels guaranis de la selva, que vivien totalment fora de l'abast de l'Estat paraguaià.

La situació lingüística actual del Paraguai és clarament diglòssica: el castellà és llengua A i el guaraní llengua B, i això és així tot i que el guaraní és l'única llengua que es parla a tot el territori paraguaià. L'absència d'una norma lingüística generalment acceptada

dificulta avui l'avanç del guaraní cap a les àrees oficials més importants del país. En realitat, la relació de diglòssia entre el castellà i el guaraní és, al Paraguai, el resultat del procés colonial i de les formes de neocolonialisme que encara persisteixen, i actualment el monolingüe guaraní és tingut en inferioritat de condicions. La falta de mitjans de premsa propis en guaraní també dóna fe de la precarietat oficial de l'idioma.

L'aparent manca d'interès oficial per normalitzar la llengua guaraní, segurament cal analitzar-la des d'una òptica de poder. Amb l'oficialització del guaraní, els que tenen el poder compten amb el fet d'haver acontentat les masses parlants de guaraní, i al mateix temps es queden amb tot el control i amb les regnes tant del poder polític com de l'econòmic i social. En això les autoritats paraguaianes sembla que estan a prop de l'estratègia de les autoritats noruegues i ben lluny de l'estratègia catalana, que és diferenciar-se en tot de la influència del castellà i treballar activament en la normalització i la reglamentació lingüístiques.

Sent així les coses, i malgrat alguns esforços literaris en guaraní en el teatre, en la poesia i fins i tot en la narrativa en prosa, i tot i que aquests esforços compten amb la col·laboració de persones de la talla d'Augusto Roa Bastos i de Rubén Bareiro Saguier, les actuals relacions de poder en la societat paraguaiana no auguren precisament un nou avanç del guaraní en les àrees oficials. No sembla que tinguin acompanyament paraguaià, almenys no en un futur pròxim, els indis guaranis *chiriguano*s de Bolívia (uns 50.000), els quals des de 1992 estan entossudits en una política d'educació bilingüe i intercultural, i el primer pas de la qual és la revaloració i l'ús cada vegada més estès del guaraní parlat i escrit.

CONCLUSIONS

Troballes essencials

L'estudi de les situacions de diglòssia a Catalunya, a Noruega i al Paraguai ens ha revelat semblances i diferències en el desenvolupament històric, així com també en la situació actual. En els tres casos hi ha hagut, en el curs de la història, experiències de normalització lingüística: el català Pompeu Fabra i el noruec Ivar Aasen en èpoques relativament recents, i els missioners jesuïtes en una època més llunyana al Paraguai.

Avui la situació normativa dista molt de ser concordant en les diferents comunitats lingüístiques en qüestió. A Catalunya es du a terme una política molt accentuada de normalització, amb variacions menors de morfologia i de vocabulari entre una varietat i una altra, però amb una forta oposició de part d'alguns parlants d'altres varietats, especialment a la Comunitat Valenciana i també en algunes parts de les Illes Balears, els quals no reconeixen el català com a seu. La situació noruega és diferent, a causa, sobretot, de l'escepticisme existent en importants sectors de la societat respecte d'una normalització estricta de la llengua. Molts noruecs ho consideren com un estat de les coses molt més democràtic, en el sentit d'acceptar la variació, ja que coexisteixen diverses modalitats escrites, tant per al *nynorsk* com per al *bokmål*. Sens dubte altres (com per exemple molts catalans) qualificarien aquesta situació com d'anàrquica i fins i tot caòtica. D'aquesta manera el *nynorsk* actual presenta la possibilitat d'elegir entre una gran quantitat de formes i de vocables diferents, mostrant molta tolerància cap als diversos dialectes noruecs. Per altra banda, el guaraní no compta actualment amb normes comunament acceptades, cosa que sense cap dubte debilita la posició d'aquesta llengua en compara-

ció amb el castellà.

El català ha estat promogut, des de l'època de la Renaixença en el segle XIX, per una burgesia urbana dinàmica i vigorosa, mentre que ni el guaraní ni el *nynorsk* mai no han tingut el suport d'un grup social fort capaç de promoure'ls i de donar-los normes acceptades. Ben al contrari: el *nynorsk* i el guaraní s'han identificat molt més amb la comunitat rural. És cert que el guaraní, en èpoques de guerra, va servir d'element aglutinador i que es va erigir en tret d'identitat del patriotisme paraguaià, però actualment aquest idioma, sense normes fixes, ha quedat una mica a la deriva, sense nord, i sense gaires defenses contra la influència del castellà.

Una altra lliçó que es pot treure de la present anàlisi és que les institucions de socialització i de (re)producció ideològica exerceixen un paper primordial per decidir la sort d'un idioma en la societat moderna actual. En fomentar la seva llengua a l'escola i a les universitats, en fer programes i canals de radiotelevisió propis i en utilitzar la llengua en tots els espais públics i privats, els catalans han demostrat un camí a seguir per desenvolupar una llengua en totes les seves facetes i fer que passi de llengua B (de prestigi baix) a llengua A (de prestigi alt) en la seva comunitat. Avui hi ha un altre repte, el de la informàtica, fonamental per a la supervivència i per a l'evolució d'un idioma en les societats modernes. Els catalans han assumit tots aquests reptes, els partidaris del *nynorsk* fan esforços importants a l'escola i parcialment també en els altres àmbits, mentre que en el cas del guaraní, són pocs els avenços sistemàtics que es poden registrar.

POLÍTQUES LINGÜÍSTIQUES

Les anàlisis realitzades en aquest treball indiquen que, per fomentar i desenvolupar l'ús d'una llengua en una comunitat, cal definir metes i polítiques lingüístiques ben concretes, sobretot si s'aspira a canviar l'estat de les coses d'una llengua: de llengua B a llengua A. Els catalans han mostrat el que es pot fer si un està disposat a emprendre la lluita –cap a fora i cap a dins– i si un compta amb el suport d'un grup social fort (en el cas català: la burgesia barcelonina). Els catalans han tingut –i tenen– una política lingüística tendent a aplicar l'idioma en absolutament tots els camps: culturals, polítics, econòmics, socials, esportius, etc. A més, s'ha posat especial èmfasi en la creació cultural en àrees productores (l'escola, la universitat) i reproductores (premsa escrita, llibres, ràdio i televisió) de cultura i d'ideologia.

Tant els defensors del guaraní com els del *nynorsk* han restat a la saga especialment pel que fa a les funcions reproductores: al Paraguai no es registren esforços sistemàtics en aquest sentit i són més aviat casuals les aparicions d'algun article o programa en guaraní, mentre que a Noruega són de relativament poca difusió els periòdics i les revistes que surten només en *nynorsk*. En alguns dels diaris de més difusió del país (*Aftenposten*, *Dagbladet*, *VG*) els periodistes tenen fins i tot prohibit escriure en *nynorsk*. En aquests dos casos (guaraní i *nynorsk*) la situació actual s'agreuja per la falta d'un grup social fort disposat a fomentar l'idioma en qüestió en tots els camps d'intercanvi cultural (i altres) de la comunitat.

Es pot afirmar, per tant, que la normalització és condició important, però no necessària perquè una llengua sobrevisqui en una societat. La contínua posada al dia pel que fa a les normes i, sobretot, la utilització de l'idioma en totes les àrees comunitàries s'imposa com a condició quasi *sine qua non*. Dels tres idiomes que s'han estudiat aquí, el català és l'únic que està portant a terme amb èxit aquesta tasca i que, per consegüent, està sent utilitzat

com a llengua A. El *nynorsk* i el guaraní –aquest més que aquell– s'estan quedant cada vegada més com a llengües B i corren el perill de desaparèixer en un termini més o menys llarg, en primer lloc de l'esfera pública, en el cas que no s'aconsegueixi estendre l'ús d'aquests idiomes. L'únic mitjà eficaç per evitar-ho i aconseguir que les llengües en qüestió prosperin és –el cas català ho mostra clarament– elaborar polítiques lingüístiques ben definides.

La cooficialitat *de iure* sembla completament insuficient perquè una llengua B canviï de categoria i prestigi per convertir-se en llengua A, ja que la història de les societats actuals sembla indicar que només una política més ofensiva és capaç d'assegurar una cooficialitat *de facto*. Alguns catalanistes pensen fins i tot que termes com *preservar* i *llengua minoritària* són també massa defensius per ser d'utilitat (Strubell, 1997, p. 133). En general, els més ofensius esgrimeixen com a argument que una situació de cooficialitat només és d'utilitat pràctica per a l'idioma dominant de l'Estat. Sostenen que, per prosperar, una llengua B ha de gaudir d'una situació de privilegi, almenys en un període de transició. Són arguments que també s'han utilitzat en altres moviments, com per exemple en el moviment feminista.

Les polítiques lingüístiques a aplicar en els diferents països varien segons les característiques de cada comunitat, però es poden esmentar alguns requisits comuns:

- la necessitat d'una norma (normes) no gaire difícil(s) de comprendre i aplicable(s) per estudiants, escriptors i en general tots els usuaris de la llengua;
- la necessitat d'un estat de privilegi per a la llengua B mentre aquesta vagi consolidant-se en la seva comunitat;
- l'ús de la llengua en totes les àrees productores (escola, universitat) i reproductores (premsa) de la comunitat;
- l'ús de la llengua en tots els espais públics;
- l'exigència del domini de l'idioma a l'hora de fer els contractes de treball.

Si es tenen en compte aquests requisits en els casos concrets dels idiomes aquí estudiats, podem concloure que el català ja els compleix en gran mesura, mentre que el *nynorsk*, i sobretot el guaraní, tenen un llarg camí per recórrer.

BIBLIOGRAFIA

Sobre sociolingüística, especialment "nació i diglòssia"

- BERNSTEIN, B. (1964), "Elaborated and restricted codes", p. 55-69, a GUMPERZ, J. J. i HYMES, D. (ed.): "The Ethnography of Communication", *American Anthropologist*, vol. 66, núm. 6, part 2, 1964.
- DITTMAR, Norbert (1976), *Sociolinguistics - a critical survey of theory and application*, Londres: Edward Arnold.
- FERGUSON, Charles (1959), "Diglossia", p. 325-340, a *Word* 15 (2) (revista).
- FISHMAN, Joshua A. (1972) (red.), *Advances in the Sociology of Language*. La Haya: Mouton.
- GIGLIOLI, Pier Paolo (1973) (red.), *Language and Social Context*, Londres: Penguin.
- HYMES, D. (1972), *On communicative competence*, manuscrit no publicat, del qual hi ha publicats alguns extractes a PRIDE, J. B. i HOLMES, J., *Sociolinguistics*, Harmondsworth.
- KELMAN, Herbert C. (1972), "Language as Aid and Barrier to Involvement", p. 185-212, a FISHMAN, Joshua A. (red.), 1972 (*op. cit.*).
- LABOV, William (1982), *Sociolinguistic Patterns*. Filadèlfia: University of Pennsylvania Press.
- MARTINET, André (1982), "Bilinguisme et diglossie - appel à une vision dynamique des faits", p. 5-16, a *La linguistique*, París: Presses Universitaire de France, vol. 18, fasc. 2.
- OLDFIELD, R. C. i MARSHALL, J. C. (1973) (red.), *Language*. Londres: Penguin.
- ROMAINE, Suzanne (1996), *El lenguaje en la sociedad - una introducción a la sociolingüística*, Barcelona: Ariel Lingüística.
- TRUDGILL, Peter (1974), *Sociolinguistics-an introduction*, Middlesex: Penguin.
- VILAR, Pierre (1981), "Pueblos, naciones, Estados", p.143-200, a *Iniciación al vocabulario histórico* (3a ed.), Barcelona: Editorial Crítica.

Sobre el català i Catalunya

- AVUI (1981-1982), *Apunts de català pràctic*, 1-7, Barcelona.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1977), *Ciència i passió dins la cultura catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1986), *Llengua i poder - textos de sociolingüística catalana*, Barcelona: Editorial Laia.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. i STRAKA, Georges (1973) (red.), *La linguistique Catalane. Colloque International organisé par le Centre de Philologie et de Littératures Romanes de l'Université de Strasbourg, Actes publicadas*, París.
- BALCELLS, Albert (1974), *Història dels Països Catalans*, Madrid: Siglo XXI.
- FERRET, Antoni (1976), *Compendi d'història de Catalunya*, Barcelona: Editorial Claret (6a ed.).
- FUSTER, Joan (1962), *Nosaltres els valencians*, Barcelona: Edicions 62.
- GARCÍA HERNÁNDEZ, Ramón (1990), *Aproximación al conflicto socio-cultural-lingüístico y político entre Cataluña y Valencia, folleto de la Unión Valenciana*.
- MELIÀ, Josep (1967), *Els mallorquins*, Palma de Mallorca: Daedalus.
- NINYOLES, Rafael (1977), *Cuatro idiomas para un Estado*, Madrid: Editorial Cambio 16.
- RUIZ I CALONJA, Joan (1954), *Història de la literatura catalana*, Barcelona: Teide.
- SOLDEVILA, Ferran i VICENS I VIVES, Jaume (1962), *Moments crucials de la història de Catalunya*, Barcelona: Vicens Vives.
- SOLÉ-TURA, Jordi (1967), *Catalanisme i revolució burgesa*. Barcelona: Edicions 62.
- STRUBELL, Miquel (1997), "Korleis bevare og styrke minoritetsspråk", p. 132-141, a *Syn og Segn*, 2/1997, Oslo.
- VALLVERDÚ, Francesc (1972), *Ensayos sobre bilingüismo*, Barcelona: Ediciones Ariel.

- VALLVERDÚ, Francesc (1998), *Velles i noves qüestions sociolingüístiques*, Barcelona: Edicions 62.
- VILAR, Pierre (1964-1968) *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona: Editorial 62.

Sobre el nynorsk i Noruega

- FLYDAL, Einar (1983), *Oljespråk. Språklige lovbrudd og lovlige språkbrudd på sokkelen*, Oslo: Universitetsforlaget.
- HABERLAND, Hartmut (1993), "Nogle bemærkninger om det danske sprogs tilstand og vilkår efter 20 års dansk EF-medlemskab", p. 10-14, a *Språklig samling*, 34, p. 1, Oslo.
- HAUGEN, Einar (1966), *Riksspråk og folkemål*, Oslo: Universitetsforlaget.
- JOHANSSON, Stig (1992), "Engelsk - et must i norsk?", p. 65-84, a *Festskrift til Eva Sivertsen*, Oslo: Universitetsforlaget.
- KROKVIK, Jostein (1991), *Mål og vanmæle*, Bergen: Norsk Bokreidingslag.
- NOREGS Mållag (1994), *Årsmelding for arbeidsåret 1993/94*, Oslo.
- NORSK Språkråd (1994), *Årsmelding 1994*, Oslo.
- NYMARK, Johannes (1994), "OL-språk i Barcelona og på Lillehammer - katalansk og nynorsk i ei språksosiologisk ramme", p. 18-24, a *Syn og Segn 1/1994*, Oslo.
- RANDEN, Olav (1994), *Norsk i EU*, Oslo: Noregs Mållag.
- SKARD, Sigmund (1985), *Målstrid og massekultur*, Oslo: Det Norske Samlaget.
- WIGGEN, Gier (1997), *Internasjonaliseringa i vår tid: Språklige og språksosiologiske følger i det norske språksamfunnet*, Oslo: Språklig samling, ss. 5-22.

Sobre el guaraní i Paraguay

- ARAGONA, Alonso de (1979), "Breve introducción para aprender la lengua guaraní", p. 23-61, a *Amerindia*, París.
- BAREIRO SAGUIER, Rubén (1980), *Literatura guaraní del Paraguay*, Caracas: Biblioteca Ayacucho.
- CADOGAN, León (1958), "En torno al bilingüismo en Paraguay", p. 23-30, a *Revista de Antropología*, 6, 1, São Paulo.
- CARDOZO, Efraím (1959), *Historiografía paraguaya. I. Paraguay indígena, español y jesuita*, Ciudad de México: Instituto Panamericano de Geografía e Historia.
- GALEANO, Eduardo (1971), *Las venas abiertas de América Latina*, Ciudad de México: Siglo XXV.
- GUASCH, Antonio (1956), *El idioma guaraní. Gramática y antología de prosa y verso* (3a ed.), Asunción).
- MELIÁ, Bartomeu (1992), *La lengua guaraní del Paraguay*, Madrid: Editorial Mapfre.
- MÉTRAUX, Alfred (1979), *A religião dos Tupinambá e suas relações com a demais tribus tupi-guaranis*, São Paulo: Ed. Da Univ. de São Paulo.
- MONTROYA, Antonio Ruiz de (1992), *Tesoro de la lengua guaraní*, Madrid, 1639 (citat per Meliá).
- MÖRNER, Magnus (1953), *The Political and Economic Activities of the Jesuits in the La Plata Region. The Habsburg Era*, Estocolmo: Iberoamerikanska Biblioteket och Institutet.
- NIMENDAJU, Curt Unkel (1987), *As lendas da criação e destruição do mundo como fundamento da religião dos Apoapocúva-Guarani*, São Paulo: Editora da Univ. de São Paulo.
- PERAMÁS, José Manuel (1946), *La República de Platón y los Guaraníes*, Buenos Aires: Emecé Ed.
- RODRIGUES, Ayron Dall' Igna (1964), "A classificação do tronco lingüístico tupi", p. 99-104, a *Revista de Antropología*, São Paulo.